

Talenbeleid in Europa

Hoe ondersteunen andere
Europese landen het
onderwijs van hun taal en
cultuur in het buitenland?

Annelies de Jonghe

Talenbeleid in Europa

Hoe ondersteunen andere
Europese landen het
onderwijs van hun taal en
cultuur in het buitenland?

Annelies de Jonghe

Deze studie voerde ik uit in opdracht van de Taalunie, onder leiding van Karlijn Waterman. Aan haar wil ik mijn dank uitspreken voor de goede samenwerking.

Op basis van vragenlijsten werden in vijf Europese landen en in Nederland en Vlaanderen gegevens verzameld en vergeleken. Partnerorganisaties van de Taalunie vulden bereidwillig vragenlijsten in of beantwoordden de vragen in een persoonlijk gesprek. Voor die samenwerking wil ik de volgende medewerkers uitdrukkelijk bedanken:

Susanne Lüdtke, directeur afdeling Germanistiek, Duitse Taal en DAAD-docenten, Deutscher Akademischer Austauschdienst DAAD, Duitsland.

Dr. Heike Uhlig, directeur afdeling Taal, Goethe-Institut, Zentrale München, Duitsland.

Julia Albert-Balászi, docent Nederlands, Universiteit Károli Gáspár Református Egyetem, Boedapest, Hongarije.

Dr. Orsolya Maróti, Deputy Head of Department, Department for Hungarian Education of Hungarian as a Second Language and Hungarian Studies, Hongarije.

Prof. Anna Dabrowska van Universiteit Wrocławski, zorgde voor het contact met Ministry of Science and Higher Education en Department of International Cooperation, Polen.

Luís Fernando Pinto Salema, directeur (Técnico Superior) Camões, Instituto da Cooperação e da Língua, Portugal.

P.A. Shevtsov, directeur Russotrudnichestvo. Het contact kwam tot stand dankzij *Janet Verreizer* van de Nederlandse ambassade en *Jerke Verschoor* van Nuffic /NESO, Rusland.

Monika Wirkkala, Swedish Institute, Zweden.

Wendolin Timmerman en collega's van het ministerie van OCW, Nederland.

Onno van Wilgenburg, Nuffic, Nederland.

Fauve Van den Berghe, beleidsondersteuner talenbeleid bij het Departement Onderwijs en Vorming, Vlaanderen.

Gegevensbescherming (uitsluiting van aansprakelijkheid)

De inhoud van deze rapportage is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid gerechercheerd en samengesteld.

Voor de juistheid, volledigheid en actualiteit van de gegevens zoals die door de informanten via enquêtes werden verstrekt, kunnen auteur Annelies de Jonghe en opdrachtgever de Nederlandse Taalunie geen aansprakelijkheid aanvaarden. Voor zover persoonsgebonden gegevens (bijvoorbeeld naam, adres of e-mailadres) zijn verzameld, gebeurde dit, voor zover mogelijk, op vrijwillige basis.

Inhoud

Managementsamenvatting: conclusies en discussiepunten	7
Talenbeleid in Europa	7
Conclusies en discussiepunten	7
Deel 1: Onderzoeksresultaten	13
Inleiding	13
Talenbeleid academisch onderwijs	16
Talenbeleid primair en voortgezet onderwijs	24
Ondersteuning taalonderwijs in het buitenland	26
Deel 2: Talenbeleid per land	31
Focus Duitsland	31
Focus Hongarije	37
Focus Polen	38
Focus Portugal	39
Focus Rusland	43
Focus Zweden	45
Deel 3: Nederland en Vlaanderen	47
Internationaal beleid Taalunie	47
Binnenland: vreemdetalenbeleid Nederland en Vlaanderen	50
Opvallende tendensen en conclusies	57
Appendix	61
Colofon	62

Managementsamenvatting: conclusies en discussiepunten

Talenbeleid in Europa

Samenvatting van de rapportage van
Annelies de Jonghe

Inleiding

De Taalunie voert beleid ter ondersteuning van de internationale neerlandistiek en het Nederlands als buurtaal. Deze studie vergelijkt het beleid van de Taalunie met de ondersteuning van het onderwijs van en in de eigen taal en cultuur in het buitenland van Duitsland, Hongarije, Polen, Portugal, Rusland¹ en Zweden. Het onderzoek is een herhaling van een onderzoek dat de Taalunie in 2010 liet uitvoeren. Daarnaast is onderzocht hoe Nederland en Vlaanderen² het onderwijs van talen uit die landen ondersteunen. In deze samenvatting staan alleen de bevindingen ten aanzien van het buitenlands beleid. De gegevens over de onderzochte talen en het beleid binnen Nederland en Vlaanderen kunt u vinden in de rapportage zelf.

Doel van het onderzoek

De Taalunie heeft de afgelopen jaren moeten bezuinigen op het onderwijs Nederlands in het buitenland. Voor de internationale neerlandistiek is er bovendien aanleiding om het beleid, dat al lange tijd onveranderd is, onder de loep te nemen. Beide omstandigheden waren aanleiding voor een 'benchmark' van het eigen beleid.

Met een beleidsvergelijking wil de Taalunie meer inzicht krijgen in het internationaal beleid dat andere landen voeren voor de eigen taal, en zo inspiratie opdoen voor het eigen beleid. Daarnaast wil de Taalunie contacten leggen om te komen tot uitwisseling van gegevens en verdere samenwerking.

Conclusies en discussiepunten

De rol van taal(onderwijs) in internationale betrekkingen

Investeringen in taal en cultuur zijn voor de onderzochte landen een belangrijk beleidsinstrument. Zij zetten taal- en cultuuronderwijs in om politieke, economische, diplomatieke en culturele contacten internationaal te versterken. De investeringen van de onderzochte landen in het buitenlandse taal- en cultuuronderwijs nemen toe, maar die investeringen steken nog schril af tegen die van landen buiten Europa, zoals China en India. Het beleid ten aanzien van het buitenlandse onderwijs van de Nederlandse taal is relatief 'beleidsarm' en weinig ambitieus, terwijl uit de eerste pilots van de veldanalyse neerlandistiek blijkt dat bijvoorbeeld de economische en diplomatieke meerwaarde van de studie Nederlands in Italië en Polen wel degelijk aanwezig is.³

¹ Rusland ontbreekt in sommige tabellen omdat niet alle gegevens beschikbaar zijn.

² Voor Suriname is dit niet onderzocht.

³ Het Nederlands internationaal. De rol van het Nederlands en de neerlandistiek in Italië. Ilse van der Horst e.a., Nederlandse Taalunie, 2019.; Het Nederlands internationaal. De rol van het Nederlands en de neerlandistiek in Polen. Ilse van der Horst e.a., Nederlandse Taalunie, 2019.

Het zou goed zijn als de beleidsverantwoordelijken zich bezinnen op de doelen en ambities van het beleid. Mede omdat het onderwijs van de taal en cultuur in het buitenland de impact van internationaal beleid op andere terreinen kan versterken.

Promotie of ondersteuning?

Uit de gegevens van de enquêtes blijkt dat een aantal landen duidelijk de eigen taal en cultuur promoot en daarbij soms proactief en soms offensief te werk gaat. Duitsland voert wereldwijd campagnes om het imago van het Duits te verbeteren en dat heeft succes. Ook Rusland en Hongarije streven proactief naar verspreiding van hun taal en cultuur. Het beleid van de Taalunie is ten aanzien van het onderwijs Nederlands buiten het taalgebied altijd volgend geweest: waar initiatief is voor onderwijs Nederlands biedt de Taalunie ondersteuning. Maar de Taalunie promoot het Nederlands niet. Dit heeft als voordeel dat er ter plaatse draagvlak is voor de studie Nederlands, maar het brengt ook met zich mee dat het taalgebied voor het aanbod van onderwijs in de eigen taal afhankelijk is van initiatieven elders. Door dit beleid was er tot nu toe weinig concrete informatie over de rol die de taal vervult in politieke, diplomatieke, economische, culturele en andere contacten. Bovendien wordt niet geredeneerd vanuit strategische, culturele, diplomatieke, economische of andere belangen. Deze resultaten pleiten voor bezinning op het uitgangspunt om een uitsluitend 'volgend' beleid te voeren.

Accenten in het beleid: menskracht, netwerken, studenten, kwaliteit

In de resultaten valt op dat de Taalunie een zeer divers pakket aan ondersteuningsmogelijkheden biedt, gericht op de behoeften en de kwaliteit van het buitenlandse onderwijs. De initiatieven zijn wel allemaal kleinschalig en met heel bescheiden middelen: waar andere landen grote aantallen moedertaalsprekers uitzenden of veel docenten met een toeslag op het salaris op pad sturen, gebeurt dat vanuit Nederland en Vlaanderen slechts voor een kleine groep landen met een bescheiden toeslag op tijdelijke basis.

Ook voor studenten is er maar een heel beperkt aanbod: een zomercursus in het taalgebied en lokale cursussen op locatie. Beurzen voor studenten zijn er niet (meer). Een sterk punt van het Taaluniebeleid is dat ze vergeleken met andere landen stevig inzet op regionale netwerkvorming. De Taalunie ondersteunt regionale docentenplatforms, waardoor afdelingen die vaak maar uit een of twee mensen bestaan, kunnen profiteren van de samenwerking en de grotere schaal. Maar door de grote werkdruk is het moeilijk de kansen te benutten die deze samenwerking biedt.

Inhoudelijke sturing versus decentraal ondersteunen

Een belangrijk uitgangspunt is dat het onderwijs Nederlands, of dat nu primair of universitair onderwijs is, deel uitmaakt van en werkt vanuit de visie van het onderwijsbeleid ter plaatse. Daarom treedt de Taalunie over het algemeen niet sturend op als het gaat om de inhoud van het onderwijs. De steun in de vorm van een (bescheiden) financiële bijdrage kan afhankelijk van de lokale behoefte worden besteed. De Taalunie levert ook geen boekenpakketten, zoals veel andere landen doen. Het beleid lijkt hiermee goed aan te sluiten op het uitgangspunt van de vrijheid van onderwijs. Nascholing en deskundigheidsbevordering van docenten gebeurt wel deels via centrale ondersteuning.

Investering in 'menskracht'

Het leeuwendeel van de onderzochte landen beschouwt de investering in 'menskracht' als het meest succesvolle beleidsinstrument. Dit gebeurt enerzijds door allerlei vormen van professionalisering en door suppleties te betalen op lokale salarissen, anderzijds gebeurt dit door docenten uit te zenden en zo daadwerkelijk menskracht ter beschikking te stellen. De mogelijkheden voor personele ondersteuning zijn bij de Taalunie relatief gering vergeleken met andere talen. Dat gebrek aan steun wordt bij de neerlandistiek sterk gevoeld. De werkdruk is extreem, waardoor docenten nauwelijks de gelegenheid hebben om de kansen te benutten die de neerlandistiek ook voor ander Vlaams, Nederlands en Surinaams beleid biedt.

Het zou interessant zijn om in nader onderzoek uit te pluizen welke visies ten grondslag liggen aan de financiële ondersteuning van andere talen en hoe de bedragen worden bepaald.

Onderzoek en netwerk internationaal talenbeleid

Voor de Taalunie was een nevendoelstelling van dit onderzoek: in contact komen met vergelijkbare organisaties met het oog op uitwisseling van gegevens en samenwerking. Duitsland, Hongarije, Portugal, Zweden en de Taalunie zijn zich ervan bewust dat het zinvol is om het onderzoek naar het eigen talenbeleid uit te breiden en hierover het gesprek aan te gaan.

Investerings blijven sterk achter bij die van andere landen

Last but not least: waar bij de vorige editie van deze studie geconcludeerd kon worden dat de Taalunie met relatief weinig geld relatief veel tot stand bracht, moet nu de conclusie simpelweg zijn dat het Nederlandse taalgebied vergeleken met andere landen zeer weinig in het buitenlandse onderwijs van de eigen taal investeert. Dat is ook voelbaar bij de uitvoering van het beleid. De rek is eruit. Bij alle bestaande financieringen moet steeds de kaasschaaf worden gehanteerd. Nieuwe kansen kunnen niet worden benut.⁴ En dat zijn juist de kansen waarvan het Nederlandse taalgebied zou profiteren, zoals het inzetten van neerlandici ter bevordering van economische, culturele en diplomatieke contacten. De trend is bovendien tegengesteld aan die in veel andere landen, waar de investeringen juist toenemen.

⁴ *Het Nederlands internationaal. De rol van het Nederlands en de neerlandistiek in Italië.* Ilse van der Horst e.a., Nederlandse Taalunie, 2019.; *Het Nederlands internationaal. De rol van het Nederlands en de neerlandistiek in Polen.* Ilse van der Horst e.a., Nederlandse Taalunie, 2019..

Tabel 1 - Typen ondersteuning aan buitenlandse afdelingen⁵

Steun ⁵	DU	HU	PL	PT	ZW	NL
(co-)Financiering	+	+	+	+	+	+
Inhoudelijke steun	+	+	+	+	+	+
Uitzenden native speakers	450 DAAD- docenten	46 (2018) 72 (2020)	146 (2018)	276 leraren 136 Docenten	30/40	-
Suppletie	+	+	+	volledig salaris	+	+
Steun Anderstalige docenten	-	-	-	Afrika Oost-Timor Latijns-Amerika	enkele	-
Taalassistent	+					+
Inrichting leerstoelen	-	-	bilaterale verdragen	In Duitsland, Frankrijk, Italië, Polen, Roemenië, Spanje, UK	-	-
Promotie taal en cultuur	+	+	+	+	+	-
Specifieke keuze landen	+	+	-	Landen binding PT	-	-
Certificaat	TestDaF		+(1)	+	+	+ CNAVt
Startfinanciering	+					+
Basisfinanciering	-			+		+
Projectfinanciering	+	+				+
Samenwerkingsverbanden/ netwerken van docenten	+			+		+
Colloquia	+	+		+	+	+
Gastdocenten	+				+	+
Gastschrijvers	+					+
Vertalers en tolken	+			+		+
Nascholing	+			+	+	+
e-learning	+			+	+	-
Digitaal leerplatform	+				+	+
Didactisch materiaal	+		+	+	+	+
Boeken- en filmpakket	bib & bus		+	+	+	-

+=positief

- = negatief

Blanco = geen antwoord

⁵ De vragen waren grotendeels gebaseerd op de voorzieningen van de Taalunie. Dit kan een vertekend beeld geven.

Tabel 2 - Budget per land en per inwoner (2010/2017-2018)

Het is belangrijk om voorzichtig te zijn met vergelijkingen van uitgaven aan het onderwijs van de eigen taal in het buitenland. Zo zullen sommige landen bepaalde kosten wel meerekenen, die andere erbuiten laten. Toch is het zinvol om de cijfers samen te presenteren, omdat er patronen waar te nemen vallen die een indicatie geven van de investeringen die landen doen in het onderwijs in de eigen taal en cultuur in het buitenland.

	Inwoner In miljoen	Budget 2010-2017/2018 miljoen euro	Investering per inwoner 2010 – 2017/2018
Zweden	9,9	1 - 1,1	€ 0,10 ↗ € 0,11
Hongarije	9,7	0,7 – 1,46	€ 0,07 ↗ € 0,15
Portugal	10	14 -- 28	€ 1,4 ↗ € 2,8
Duitsland	82	X - 437,5	X ↗ € 5,3
NL-VL-SU	24	3,4 - 1,8	€ 0,14 ↘ € 0,075 ⁶

⁶Totale investering per inwoner van Nederland en Vlaanderen: 7,5 cent voor het onderwijs Nederlands als Vreemde taal inclusief certificering (CNAVt), buurtaalonderwijs aan ca. 400.000 leerlingen en neerlandistiek voor 13.500 studenten. Het gaat om het activiteitenbudget van de Taalunie hiervoor waaruit tijdelijke bijdragen zijn weggelaten (bv de investering voor de omslag naar digitaal CNAVt examen).

Deel 1: Onderzoeksresultaten

Inleiding

Deze studie vergelijkt het beleid waarmee de Taalunie de internationale neerlandistiek en het Nederlands als buurtaal ondersteunt met dat van zes andere landen en de ondersteuning van het onderwijs van hun taal buiten het taalgebied: Duitsland, Hongarije, Polen, Portugal, Rusland, Zweden. Daarnaast is onderzocht hoe Nederland en Vlaanderen het onderwijs van talen uit die landen ondersteunen.

Nederland en Vlaanderen geven via de Taalunie steun aan het onderwijs Nederlands buiten het taalgebied. De Taalunie heeft de afgelopen jaren moeten bezuinigen op dit onderwijs. Voor de internationale neerlandistiek is er bovendien aanleiding om het beleid, dat al lange tijd onveranderd is, onder de loep te nemen. Beide omstandigheden waren aanleiding voor een 'benchmark' van het eigen beleid. Met een beleidsvergelijking in zes geselecteerde landen wil de Taalunie meer inzicht krijgen in het talenbeleid dat andere landen voeren voor de eigentaal. Daarnaast wil de Taalunie contacten leggen met de deelnemende landen om te komen tot uitwisseling van gegevens en verdere samenwerking.

Dit onderzoek is een herhaling van een onderzoek dat de Taalunie in 2010 liet uitvoeren in Duitsland, Hongarije, Polen, Portugal en Zweden. Omdat er aanwijzingen waren dat er vooral buiten de Europese Unie grote ontwikkelingen zijn op dit gebied, ontstond de wens om Rusland en Zuid-Korea toe te voegen, twee landen waarvan bekend is dat ze sterk inzetten op de promotie van hun taal. Dit onderzoek betreft er daarom ook Rusland bij. Zuid-Korea werd benaderd, maar hoewel er na heel wat omwegen een afspraak was met

het ministerie van Onderwijs, bleef de enquête tot nog toe onbeantwoord.

Ook een studie van de Hertie School of Governance uit 2017 naar het internationale cultuur- en onderwijsbeleid in verschillende landen, leverde interessante inzichten op. Dat onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken.

Werkwijze

Allereerst contacteerde Hans Bennis, algemeen secretaris van de Taalunie, de intermediaire culturele instellingen of ministeries van de desbetreffende landen met een officiële uitnodiging tot samenwerking. Onderzoeksleider Karlijn Waterman gaf Annelies de Jonghe vervolgens de opdracht alle gegevens met behulp van enquêtes te verzamelen. Op basis van persoonlijke gesprekken met de partners werden open vragen beantwoord of onduidelijke gegevens verhelderd en daarna werden de resultaten voor zover mogelijk vergeleken met de resultaten uit het onderzoek van 2010. Samen met Karlijn Waterman presenteerde Annelies de Jonghe de eerste onderzoeksresultaten op de IVN-conferentie in augustus 2018.

Onderzoeksvragen

Om de ontwikkeling binnen het Europese talenbeleid van de afgelopen jaren te kunnen vatten, werden voor deze beleidsvergelijking de volgende onderzoeksvragen uit de eerdere studie van 2010 overgenomen:

- Wat doen andere landen om het onderwijs van hun taal in Europa en de wereld te ondersteunen?
- Wat doen Nederland en Vlaanderen om het onderwijs van hun taal in Europa en in de wereld te ondersteunen?

- Wat is de staat van het vreemdetalenbeleid in Nederland en Vlaanderen?

Het onderzoek van 2010

Rapportage (Taalunie-werkdocument): Marlouk Wester, Onderzoek naar het talenbeleid van vijf Europese landen, 31 augustus 2010. In deze rapportage wordt de keuze van de landen niet expliciet toegelicht.

Deelnemende landen (inwoners in miljoen) en hun intermediaire partners:

- Duitsland (82) - DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst)
- Hongarije (9,7) - Balassi Institute, International Relations
- Polen (37,9) - ministerie van Wetenschap en Hoger Onderwijs, afdeling internationale samenwerking
- Portugal (10) – Camões, Instituto da Cooperação e da Língua
- Zweden (9,9) – Swedish Institute

Deelstudie 1: Het beleid ter bevordering van het universitaire taalonderwijs in het buitenland vergeleken met het beleid van de Taalunie.

Deelstudie 2: Ondersteuning van het Nederlands in het buitenland door de onderzochte landen.

Deelstudie 3: De positie van het Duits, Hongaars, Pools en Zweeds in Nederland en Vlaanderen.

Accentverschuivingen in het onderzoek 2017-2018

De vijf landen Duitsland, Hongarije, Polen, Portugal en Zweden hebben opnieuw aan de enquête deelgenomen. Voor Duitsland werd het Goethe-Institut als partner betrokken, omdat het Goethe-Institut een sleutelrol in het Duitse beleid voert. Rusland (144.3 miljoen inwoners) werd bij de studie betrokken om meer informatie te krijgen over het nog vrij recent ontwikkelde, maar toch al expansieve talenbeleid van dat land. Via Janet Verreizer van de Nederlandse ambassade werd er contact gelegd met de instelling Rossotrudnichestvo van het ministerie van buitenlandse zaken.

Deelstudie 1: Het onderzoek werd uitgebreid naar het beleid voor primair en voortgezet onderwijs.

Deelstudie 2: Er zijn geen noemenswaardige verschillen met het onderzoek van 2010, daarom werd er geen verder onderzoek gedaan voor de landen die ook in 2010 betrokken waren. In de actuele studie ligt de focus meer op de reciprociteit van het taalaanbod in het onderwijs in vergelijking tot Nederland en Vlaanderen. Interessante aanvullende inzichten daarover levert het veldonderzoek van IVN (brochures: Neerlandistiek mondiaal, veldonderzoek IVN, mei 2018 en De Staat van het Nederlands in de wereld, veldonderzoek IVN, januari 2018).

Deelstudie 3: Hieraan werd in het huidig onderzoek meer aandacht besteed, omdat Vlaanderen en Nederland heel specifiek beleid voeren voor vreemdetalenonderwijs, dat op veel punten wereldwijd uniek is.

Respons en validiteit gegevens

In deze rapportage zijn de gegevens uit de enquêtes van Duitsland, Portugal, Zweden, Polen, Hongarije, de Taalunie en de Nederlandse en Vlaamse onderwijsministeries verwerkt. Om allerlei redenen, zoals afwezigheid door ziekte, werkdruk, foute contactpersonen en onderwijshervormingen, waren ze vaak moeizaam te verkrijgen. Daardoor nam het verzamelen van de gegevens circa negen maanden in beslag. Annelies de Jonghe en Karlijn Waterman moesten er herhaaldelijk achteraan.

Rusland heeft op de valreep eind november de antwoorden ingediend, maar liet veel vragen onbeantwoord. Ook het Poolse ministerie vulde niet de actuele enquête in, maar bewerkte de versie van 2010. Om het Goethe-Institut in Duitsland uit de tent te lokken, vulde Annelies de Jonghe na grondige recherche zelf de enquête in, waarop prompt een reactie kwam.

De Duitse organisatie DAAD werkte van het begin af aan mee, maar verwees voor de invulling van de enquête naar websites en andere publicaties. Ook bij Duitsland zat er daarom niets anders op dan de enquête

eerst zelf in te vullen en de antwoorden door medewerkers van DAAD te laten redigeren.

Respons op de uitnodiging tot samenwerking

In de initiële uitnodigingsbrief liet Hans Bennis weten dat de Taalunie bereid is om de gegevens te delen met de onderzoekspartners, ook stelde hij voor om tot een vorm van Europees overleg te komen. De deelnemende landen reageerden positief op de uitnodiging. Veel Europese cultuurinstellingen zoeken nieuwe samenwerkingsverbanden, van cohousing tot overkoepelende projecten, om het belang van meertaligheid en culturele diversiteit te benadrukken.

De deelnemende landen waarderen de focus op het talenbeleid in Europese context, omdat iedereen zich min of meer alleen met het eigen beleid bezighoudt. Dat geldt in mindere mate voor Polen en Hongarije die weinig officiële gegevens ter beschikking stellen, maar tussen de regels door valt te lezen dat ook zij zich bewust zijn dat er meer moeten worden geïnvesteerd in het talenbeleid. Hongarije wil bijvoorbeeld graag in

overleg met andere kleinere taalgebieden nadenken over nieuwe mogelijkheden. Sinds de Bolognaverklaring is er minder belangstelling voor het Hongaars, daarom wil het land zich samen met de Taalunie verdiepen in best practices. De Hongaren zijn bovendien van plan om een conferentie over het talenbeleid van minder grote talen te organiseren. Polen richt in het academiejaar 2018-2019 een nieuwe National Agency of International Exchange op, binnen het ministerie van Onderwijs en Wetenschap.

Het Goethe-Institut in Duitsland reageerde erg positief, omdat het Europees perspectief in dit onderzoek tot nieuwe inzichten leidt. Ook zoekt het Goethe-Institut actief partners met ervaring op het vlak van meertaligheid. Vlaanderen en Nederland zijn allicht vanuit hun meertalige expertise een goed aanspreekpunt. Ten slotte is Duitsland erg geïnteresseerd in de gegevens die de Taalunie over Rusland verzamelt.

Figuur 1 - Budget per land en per inwoner (2010/2017-2018) ⁷

	Inwoners in miljoen	Budget 2010-2017/2018 miljoen euro	Investering per inwoner 2010 – 2017/2018
Zweden	9,9	1 - 1,1	€ 0,10 ↗ € 0,11
Hongarije	9,7	0,7 – 1,46	€ 0,07 ↗ € 0,15
Portugal	10	14 -- 28	€ 1,4 ↗ € 2,8
Duitsland	82	X - 437,5	X ↗ € 5,3
NL-VL-SU	24	3,4 - 1,8	€ 0,14 ↘ € 0,075 ⁸

⁷ Omdat het lang duurde om de onderzoeksgegevens te verkrijgen en omdat sommige instanties in studiejaar werken en andere kalenderjaar, kan het herkomstjaar van de gegevens variëren. Voor Polen en Hongarije waren deze gegevens niet beschikbaar. Daarom zijn zij niet in de tabel opgenomen.

⁸ Totale investering per inwoner van Nederland en Vlaanderen: 7,5 cent voor het onderwijs Nederlands als Vreemde taal inclusief certificering (CNaVT), buurtaalonderwijs aan ca. 400.000 leerlingen en neerlandistiek voor 13.500 studenten. Het gaat om het activiteitenbudget van de Taalunie hiervoor waaruit tijdelijke bijdragen zijn weggelaten (bv de investering voor de omslag naar digitaal CNaVT examen).

Het is belangrijk om voorzichtig te zijn met vergelijkingen van uitgaven aan het onderwijs van de eigen taal in het buitenland. Zo zullen sommige landen bepaalde kosten wel meerekenen, die andere erbuiten laten. Ook kunnen door de lange looptijd van dataverzameling de cijfers betrekking hebben op verschillende jaren. Bovendien werken sommige landen met kalenderjaren en andere in studie jaren. Bij de cijfers van Nederland, Vlaanderen en Suriname zijn bijvoorbeeld de uitgaven voor examinering meegerekend, maar personeelskosten van de organisaties die de budgetten beheren niet. Het is niet altijd duidelijk of dat bij de andere landen ook zo is. Een ander voorbeeld: in de studie van 2010 staat er voor Duitsland een bedrag van 38 miljoen. Daarmee is waarschijnlijk alleen het budget voor de werking van de instelling DAAD bedoeld. Het cijfer van 437,5 miljoen voor 2018 staat voor de uitgaven van het ministerie van Buitenlandse Zaken voor taal- en cultuurbeleid. Toch is het zinvol om de cijfers samen te presenteren, omdat er patronen waar te nemen vallen die een indicatie geven van de investeringen die landen doen in het onderwijs in de eigen taal en cultuur.

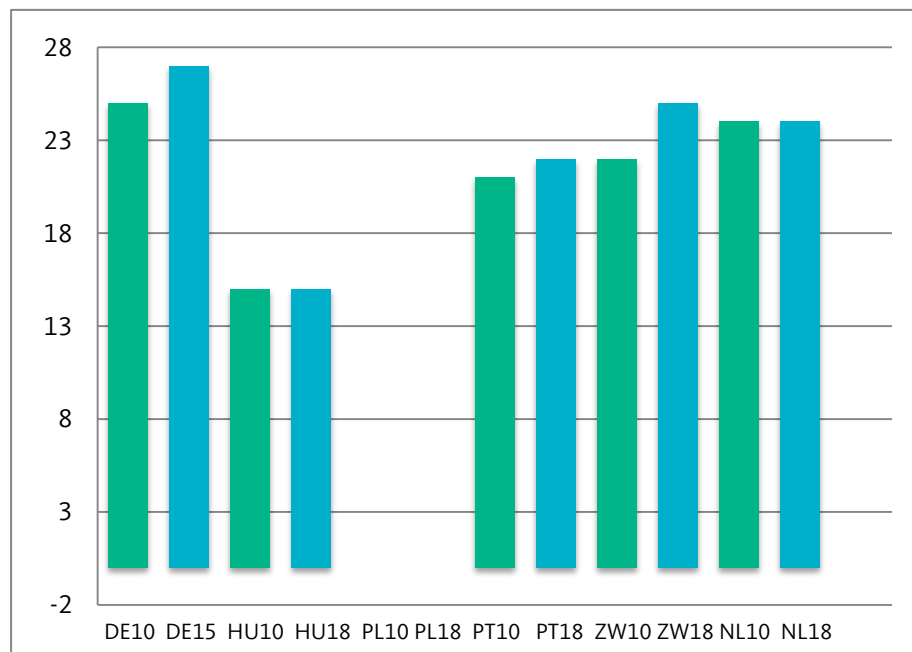
Talenbeleid academisch onderwijs

1.1 In hoeveel EU-landen kun je de taal studeren?

(zie figuur 2)

Duits wordt in alle landen van de EU op universiteiten aangeboden. Tussen de zogenaamde DACHL-landen (Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland en Liechtenstein) bestaat een nauwe culturele en taalpolitieke samenwerking. In de DACHL-leerboeken voor Duits als Vreemde Taal (DaF) wordt bijvoorbeeld ruimschoots aandacht besteed aan taalvariatie binnen het Duitse taalgebied. Voor Polen zijn er geen exacte gegevens, maar het ministerie stuurde voor het academiejaar 2017-2018 wel Poolse docenten naar 13 EU-landen. Neerlandistiek kun je niet in Denemarken, Ierland, Griekenland, Bosnië, Cyprus, Estland, Litouwen, Luxemburg en Malta studeren, en Portugees niet in Cyprus, Litouwen, Letland en Nederland. En voor het Russisch kun je terecht in alle EU-landen, behalve in Luxemburg.

Figuur 2 Aantal EU-landen waarin je de taal kunt studeren 2010 2017/2018

1.2 Aan hoeveel universiteiten in de EU kun je de taal studeren?

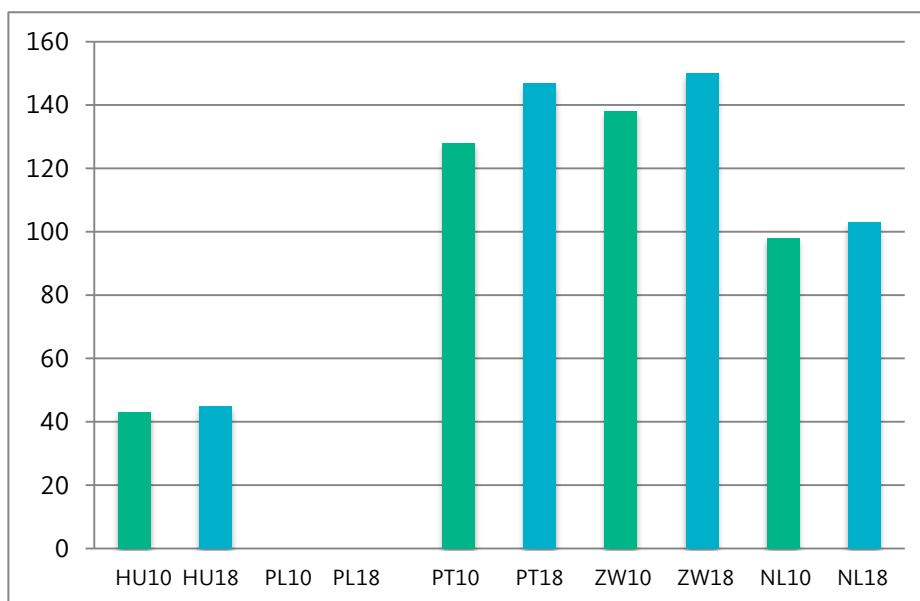
(zie figuur 3)

In vergelijking tot 2010 zijn er voor het Zweeds (+12) en Portugees (+19) duidelijk meer universiteiten waar je die taal kunt studeren. Voor de neerlandistiek zijn er vijf universiteiten bijgekomen (2010: 98 en 2018: 103).

Duitsland heeft geen gegevens voor 2010.

Germanistiek kun je aan ongeveer 1129 universiteiten studeren. Het getal is niet helemaal accuraat, omdat gegevens voor de Germanistiek in Italië, Kroatië en Malta ontbreken. Rusland maakt melding van meer dan 200 'educational organizations' in de EU die Russische taal- en literatuurcursussen aanbieden, zonder het aantal universiteiten expliciet te noemen.

Figuur 3 Aantal universiteiten in EU-landen waar je de taal kunt studeren 2010 – 2017/2018

1.3 Aan hoeveel universiteiten in de Europa kun je een masteropleiding in de taal volgen?

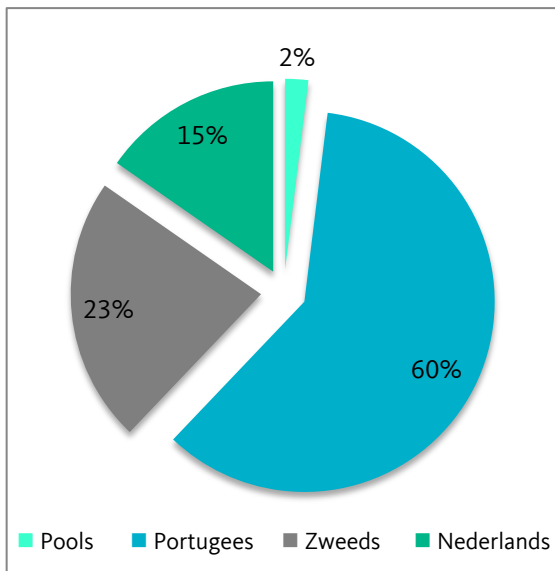
Hiervoor zijn er alleen gegevens beschikbaar voor Zweeds (60) en Hongaars (circa 20). Voor de neerlandistiek wordt het aantal masteropleidingen op 40 geschat. Een master Russisch zou je volgens de Russische bron in de bovenvermelde 200 'educational organizations' kunnen studeren.

1.4 Hoeveel studenten studeren binnen de EU de taal?

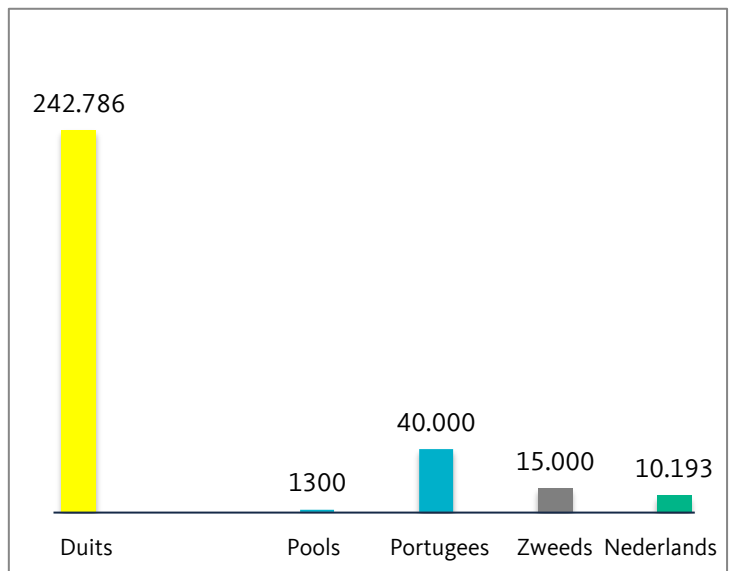
(zie figuur 4 en 5)

De Duitse taal scoort het hoogst in absolute cijfers, maar als je vergelijkt op basis van de verhouding van het aantal inwoners met het aantal studenten dat de taal studeert, scoort Zweden het beste: op een bevolkingsgrootte van 9,9 miljoen is er per 66 inwoners telkens 1 student die binnen de EU, maar buiten Zweden Zweeds studeert. (Nederlands: 230, Portugees: 250, Duits: 337 en Pools: 28.461). Rusland staat op de laatste plaats, met een populatie van 142.257.519 (2017) mensen, komt dat cijfer op 1 student per 5690 inwoners. Het totaal aantal studenten dat binnen de EU Russisch studeert, is 25.000. Binnen de groep landen zonder Duitsland (figuur 4.) is Portugees verhoudingsgewijs de meest populaire studie in de EU. Nederlands komt na het Zweeds op de derde plaats.

Figuur 4 Aantal studenten dat de taal studeert binnen de EU (zonder het Duits)

Figuur 5 Aantal studenten dat de taal studeert binnen de EU (inclusief het Duits)

1.5 Hoeveel studenten volgen binnen de EU een masterprogramma?

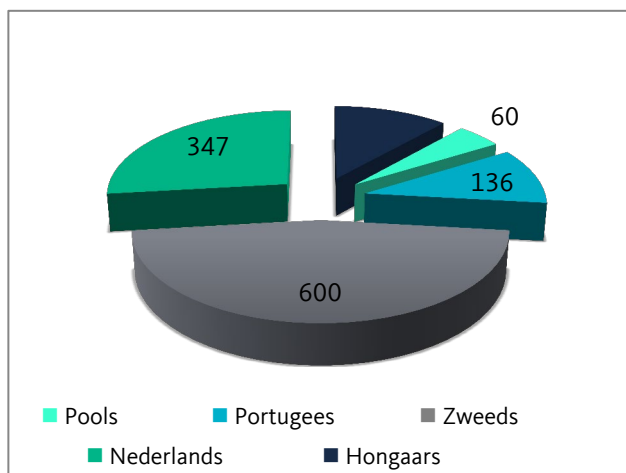
Alleen de Taalunie kan het aantal masterstudenten voor de neerlandistiek noemen. Dat zijn er 600 in de EU. Dat is een verhoging van 43 studenten ten opzichte van 2010.

1.6 Hoeveel docenten zijn er in de EU voor het vakgebied van de taal?

(zie figuur 6)

Binnen de EU, maar buiten Zweden telt het Zweeds de meeste docenten. Het land stelt beurzen ter beschikking om de docenten te ondersteunen. Voor de neerlandistiek zijn er buiten het taalgebied in de EU 347 docenten werkzaam. Dat zijn er evenveel als alle docenten Hongaars, Pools en Portugees binnen de EU samen: 346.

Figuur 6 Aantal docenten binnen de EU (zonder het Duits)

2.1 In hoeveel landen wereldwijd kun je de taal studeren? *

*Alle cijfers van 1. tot 6. gaan over aantallen buiten het eigen taalgebied.

Taal	2018	2010
Duits	115	120
Hongaars	geen gegevens	28
Pools	geen gegevens	
Portugees	75	66
Russisch	54	
Zweeds	38	39
Nederlands	42 ⁹	40

Duits staat bovenaan en daarna Portugees. Portugal investeert vooral in landen wereldwijd die een speciale of historische band met Portugal hebben.

2.2 Aan hoeveel universiteiten wereldwijd kun je de taal studeren?

Vraag 2. werd niet gesteld in de studie van 2010.

2.3 Hoeveel masterprogramma's zijn er wereldwijd?

Taal	Universiteiten 2018	Masters 2018	Masters 2010
Duits	4916		
Hongaars	56		
Pools	Geen gegevens	33	
Portugees	402		153
Russisch	1600	In 70 % van de universiteiten	
Zweeds	229	50	
Nederlands	140	52	56

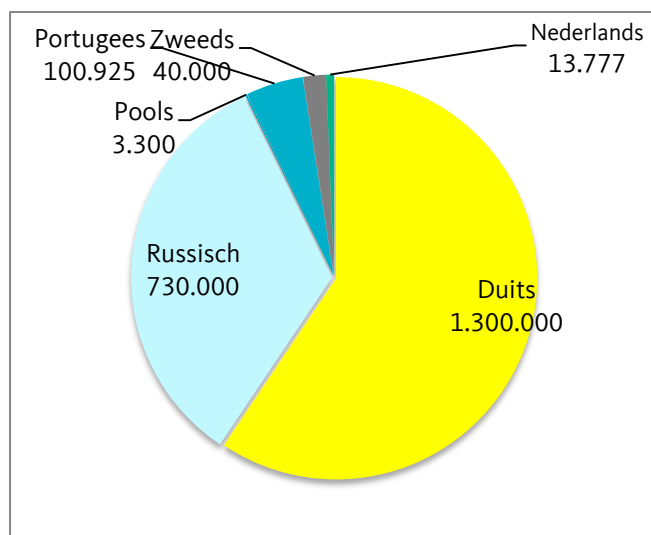
⁹De dataverzameling heeft lang geduurd, waardoor de Taalunie cijfers uit 2017 zijn gebruikt. Dit aantal is in 2018 afgenomen tot 39.

2.4 Hoeveel studenten studeren wereldwijd de landstaal? ¹⁰

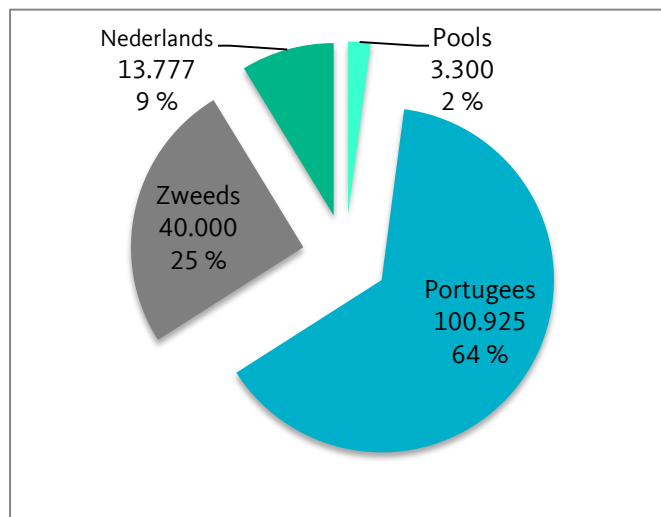
(zie figuur 7 en 8)

verklaring daarvoor is nooit antwoord gekomen. Een grondigere analyse van vraag 2.4. is te vinden op p 21.

Figuur 7 Aantal student en wereldwijd die de taal studeren

Figuur 8 Aantal studenten wereldwijd in de kleinere landen

Er zijn opmerkelijke verschillen tussen de gegevens van 2018 en 2010, zeker voor Polen. Op een vraag om een

¹⁰ De dataverzameling heeft lang geduurd, waardoor de Taalunie cijfers uit 2017 zijn gebruikt. Dit aantal is in 2018 afgenomen tot 13.500. Voor het Hongaars waren deze gegevens niet beschikbaar

2.5 Hoeveel studenten volgen een master?

Taal	Studen- ten 2018	Studen- ten 2010	Master 2018	Master 2010
Duits	1,3 miljoen			
Hon- gaars	Geen gegeven s			
Pools	3.300	Max. 20.000		
Portu- tugees	100.925	80.000		
Russisch	730.000	Gege- vens in de landen zelf beschik- baar		
Zweeds	40.000	50.588		
Neder- lands	13.777	15.000	650	693

2.6 Hoeveel docenten zijn er wereldwijd voor de landstaal?

Taal	Docenten 2018	Docenten 2010
Duits	<ul style="list-style-type: none"> ca. 450 uitgezonden DAAD-docenten ca. 850 plaatselijke DAAD-docenten 239 taalassistenten in 75 landen 	
Hongaars	<ul style="list-style-type: none"> totaal: tussen 192 en 222 docenten buiten de EU naar schatting 35 tot 40 docenten 30 in Azië, 20-25 in Noord-Amerika en ca. 5 	tussen 135 en 160

	in Zuid-Amerika	
Pools	geen exacte gegevens, wel 86 uitgezonden docenten	Ca. 1500
Portugees	49 lecturers en 757 teachers	425
Russisch	gegevens in de landen zelf beschikbaar	
Zweeds	700	1000
Nederlands	519	529

Een grondigere analyse van de cijfers uit vraag 2.6. is te vinden hieronder bij punt .2.7.

2.7 Cijferanalyse studenten wereldwijd buiten het eigen taalgebied

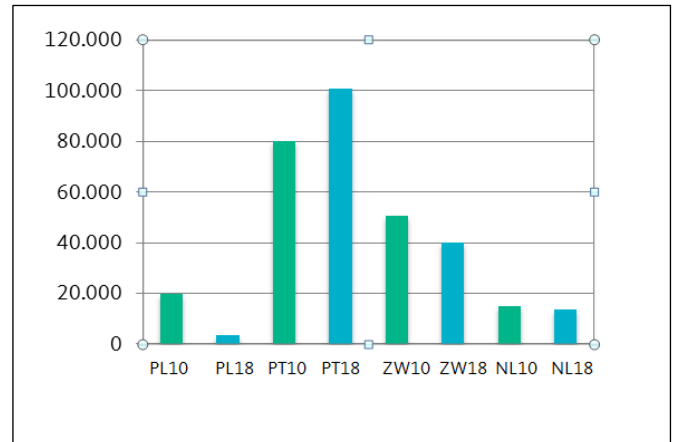
(zie figuur 9)

Voor de studie van het Hongaars zijn er geen gegevens over studentenaantallen beschikbaar. Als je de inwoners van de kleine taalgebieden Pools, Portugees, Zweeds en Nederlands optelt, kom je op 80,9 miljoen mensen en in totaal op 158.000 studenten die deze talen studeren. Duitsland telt 82 miljoen inwoners en gaat ervan uit dat er 1,3 miljoen studenten Duits in het buitenland zijn. Zelfs het grootste land, Rusland, kan met 730.000 studenten Duitsland niet bijbenen. In het tweede diagram wordt er een vergelijking gemaakt tussen de deelnemende kleine landen zonder Duitsland en Rusland. Wat de taalkeuze van de studenten betreft, is het Portugees wereldwijd koploper van de onderzochte landen: 100.925 studenten studeren Portugees, dat is een aandeel van 64%. Sinds 2010 zijn er bijna 21.000 studenten Portugees bijgekomen. Dat is verklaarbaar omdat blijktens de gegevens op de site van Camões hieronder ook universiteiten in Brazilië vallen¹¹ Zweeds

¹¹In de enquête staat Brazilië niet uitdrukkelijk vermeld, maar op de officiële website van het Instituto Camoes staat Brazilië expliciet met 6 'academic chairs' vermeld waar je Portugees kunt studeren: <https://www.instituto-camoes.pt/en/activity-camoes/where-we-are/brazil> Daarom heb ik er niet aan getwijfeld dat onder de 100.925 studenten ook studenten uit Brazilië zijn bedoeld. Wat het onderwijs in scholen betreft, behoort Brazilië niet tot het zogenaamde official network van IC, maar alleen tot het supported network. Daardoor is er minder impact van Portugal op de taalpolitiek van Brazilië. Op de website staat daarover het volgende te lezen: 'There are no Teaching Portuguese Abroad - Coordination available in this country. There are no Associated Schools and Centres available in this country. There are no Portuguese Language Centres available in this country.'

heeft een aandeel van 25%, wat nog vrij hoog is in vergelijking tot Nederlands en Pools. Vergeleken met de rapportage van 2010 is het aantal studenten Zweeds flink gezakt: 10.500 studenten minder. De neerlandistiek kan zich handhaven. In 2017 zijn er 13.777 studenten neerlandistiek buiten het taalgebied. Daarin zijn studenten Afrikanistiek die Nederlands volgen als onderdeel van hun studie meegerekend, maar de Indonesische studenten uit andere studierichtingen die vakken volgen in het Nederlands als brontaal niet. Vergeleken met 2010 zijn er 1223 studenten minder die buiten het taalgebied een opleiding neerlandistiek volgen.

Figuur 9 Aantal studenten wereldwijd buiten het eigen taalgebied 2010 2017/2018

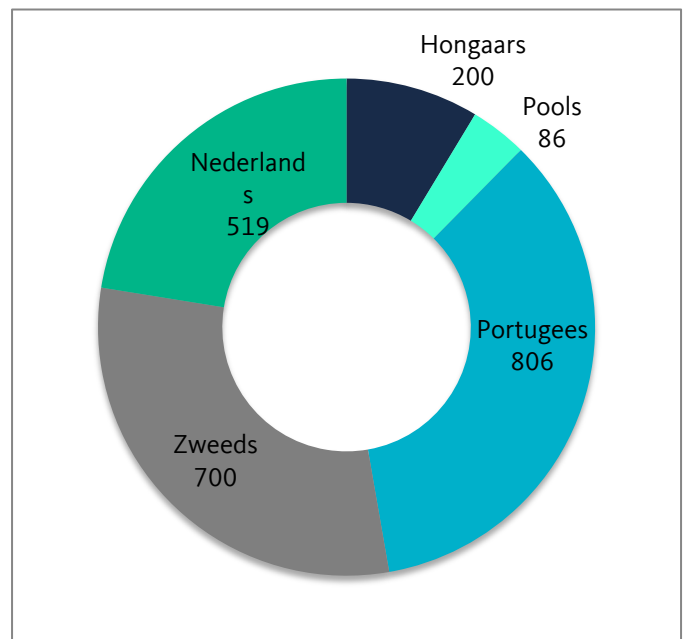
Cijferanalyse aantal docenten wereldwijd (zie figuur 10)

In absolute cijfers heeft Portugees (806) van de onderzochte landen de meeste docenten wereldwijd buiten het eigen taalgebied. In de volgende ranking van de kleinere taalgebieden is het gemiddelde aantal docenten wereldwijd berekend per universiteit waar de taal wordt gedoceerd. Dan valt Portugal terug naar de laatste plaats en komt de Taalunie op de eerste plaats te staan.

- Taalunie: gemiddeld 3,7 docenten per universiteit
- Hongarije: gemiddeld 3,5 docenten per universiteit
- Zweden: gemiddeld 3 docenten per universiteit
- Portugal: gemiddeld 2 docenten per universiteit

Polen: berekening niet mogelijk, omdat het aantal universiteiten ontbreekt.

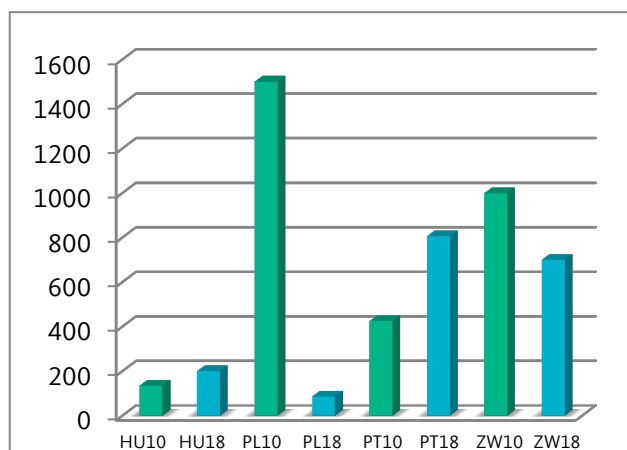
Figuur 10 Aantal docenten wereldwijd (buiten het eigen taalgebied)

Vergelijking met gegevens uit de studie uit 2010 (zie figuur 11)

Als de gegevens van Polen uit 2010 kloppen, zou het aantal docenten enorm zijn gedaald: 1414 docenten minder in acht jaar. Ook zouden er voor het Zweeds 300 docenten minder werkzaam zijn. Voor het Portugees is het aantal docenten bijna verdubbeld van 425 naar 806. Dat ligt in lijn met de financiële inspanningen, die ook verdubbeld zijn. Verder zijn er in 2018 duidelijk meer docenten Hongaars (200) dan in 2010 (135). Voor Duits is nog steeds hetzelfde aantal docenten beschikbaar (20.000), maar in de actuele rapporten staat te lezen dat er wereldwijd te weinig docenten beschikbaar zijn. DAAD stuurde in 2018 circa 450 docenten naar het buitenland. Vergeleken met de cijfers van 2010 zijn er dat ongeveer 20 minder. Daarentegen werken rond de 850 lokale docenten voor DAAD, dat zijn er 100 meer dan in 2010. Bovendien ondersteunen nog 239 taalassistenten het onderwijs Duits aan 75 universiteiten.

***Figuur 11 Vergelijking aantal docenten wereldwijd
2010-2017/ 2018***

Talenbeleid primair en voortgezet onderwijs

Beleidsvergelijking primair en voortgezet onderwijs

Geen gegevens voor Hongarije en Polen. Voor Zweden zijn de gegevens slechts gedeeltelijk beschikbaar.

Vragen enquête	Duits	Nederlands	Portugees	Zweeds	Russisch
3.1. aantal EU-landen	27	ca. 5	9	ca. 5	14
3.2. aantal scholen binnen de EU	41.486	ca. 408	1009	ca. 10	1959
3.3. aantal scholieren binnen de EU	9,4 miljoen	400.000	38.879	no data	270.000
3.4. aantal leraren binnen de EU	beschikbaar vanaf 2020	6500	276	no data	no data
4.1. aantal landen buiten de EU	83	90	8	ca. 3	44
4.2. aantal scholen buiten de EU	95000 (incl. EU)	77	379	no data	33.500
4.3. aantal scholieren buiten de EU	15,4 miljoen	6845	29.856	no data	10.400.000
4.4. aantal leraren buiten de EU	beschikbaar vanaf 2020	ca. 500	440	no data	no data

Duits

De ondersteuning van Duits als Vreemde Taal in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs is voor het ministerie van Buitenlandse Zaken een belangrijk onderdeel van de buitenlandse onderwijspolitiek. Momenteel krijgen 15,4 miljoen kinderen Duitse les over de hele wereld, waarvan 87% aan scholen. De Europese buurlanden hebben de meeste scholieren die Duits leren (9,4 miljoen), gevolgd door Rusland en de Oost-Europese staten (3,1 miljoen). In Latijns-Amerika, Afrika, het nabije en Midden-Oosten en in Zuid- en Zuidoost-Azië neemt de vraag naar Duitse les toe. Voor een aantal landen wereldwijd zijn er geen of onvoldoende statistische gegevens (de VS, Congo, Wit-Rusland, Libanon, Nepal, Nigeria, Pakistan, Sudan, Turkmenistan). Er zijn verschillende schooltypes wereldwijd die Duits als schoolvak aanbieden:

- Naar schatting zijn er 95.000 scholen waar scholieren regulier Duits krijgen.
- 25 Deutsch-Profil-Schulen (DPS) bieden Content and Language Integrated Learning (CLIL) aan, wat betekent dat minstens één vak in het Duits gegeven wordt. Die scholen zijn in Albanië, Bulgarije, Estland, Luxemburg, Roemenië, Spanje, Tsjechië en Zuid-Afrika. Er zijn 1100 DSD-scholen (certificaat Deutsches Sprachdiplom) opgericht door

Zentralstelle für Auslandsschulwesen (ZfA), een organisatie vergelijkbaar met de stichting Nederlands Onderwijs in het Buitenland (NOB). Sinds 2008 zijn er 660 DSD-scholen bij gekomen.

- ZfA heeft 140 Duitse scholen. Dat zijn er 23 meer dan in 2008.
- Er zijn 600 FIT-scholen van het Goethe-Institut.

Het succesnummer voor het buitenlands talenbeleid zijn de zogenaamde PASCH-Schulen. Het initiatief *Partnerschulen für die Zukunft* (PASCH) startte in 2008 met 500 scholen en groeide uit tot een netwerk van 1900 scholen in 2017. Daartoe behoren de 140 scholen van het ZfA, de FIT-scholen van het Goethe-Institut en andere partnerscholen. De PASCH-scholen worden gecoördineerd door het ZfA, het Goethe-Institut, DAAD en PAD (Pädagogischer Austauschdienst der Kultusministerkonferenz).

Nederlands

Nederlands wordt binnen de EU vooral gegeven als buurtaal in West-Duitsland (318 scholen), Noord-Frankrijk (51 basisscholen, 39 middelbare scholen) en Wallonië (geen cijfers) en op enkele losse scholen in Oost-Europa. Er zijn 400.000 scholieren in de buurlanden met 6500 lesgevers waarvan er 638 in Duitsland Nederlands geven.

Buiten de EU zijn er vermoedelijk 6845 scholieren aan 77 scholen die Nederlandse les krijgen van circa 900 leraren.

Volgens de NOB (Netwerk voor Nederlands Onderwijs Wereldwijd) krijgen circa 14.000 kinderen van Vlaamse en Nederlandse expats les in de Nederlandse taal en cultuur. NOB heeft tot doel de kwaliteit en de beschikbaarheid van het Nederlands onderwijs wereldwijd te waarborgen. Tot het NOB-netwerk behoren 200 scholen in 115 landen. Of er buiten het netwerk om Nederlands wordt aangeboden, is niet bekend.

Verder is er ook sprake van onderwijs Nederlands als Vreemde taal in voormalige koloniën van Nederland in het Caribisch gebied. In het Nederlandstalige Suriname hebben bijvoorbeeld enkele duizenden kinderen Nederlands als onderwijstaal in een omgeving waar de taal weinig gesproken wordt. Nederlands is wel de officiële taal op de eilanden Curaçao, Aruba, Sint-Maarten, Bonaire, Sint-Eustacius en Saba, maar de taalsituatie op school verschilt per eiland. Op sommige scholen is Nederlands de onderwijstaal in andere gevallen krijgen scholieren Nederlands als (versterkt) schoolvak.

Zweeds

Scholieren krijgen Zweeds als schoolvak voornamelijk in de buurlanden: Finland, Estland, Letland, Polen en Duitsland. Ook in Hongarije zou er Zweeds op enkele scholen worden gegeven. Wereldwijd krijgen scholieren vooral in Oekraïne, Rusland en China Zweedse les. De Royal Society for Swedish Culture Abroad is verantwoordelijk voor het vreemdetalenbeleid in buitenlandse scholen en krijgt daarvoor een

werkingssubsidie van ongeveer € 85.000 per jaar voor het regulier onderwijs van het Swedish Institute, dat verder alleen het universitaire talenbeleid onder de hoede heeft. Dit budget voor het reguliere onderwijs wordt wereldwijd besteed. Meer gegevens over het Zweeds zijn er niet beschikbaar.

Portugees

Portugees wordt aangeboden in alle landen die deel uitmaken van het zogenaamde officiële netwerk van het instituut Camões. Dat netwerk bestaat uit een aantal Europese landen en Canada, de Verenigde Staten en Venezuela. Buiten dat netwerk om worden de zogenaamde PALOP-landen (Países Africanos de Língua Oficial Portuguesa) en Oost-Timor gesteund. De PALOP-landen zijn de Afrikaanse landen waar Portugees een officiële taal is: Angola, Mozambique, Guinee-Bissau, Kaapverdië, São Tomé en Príncipe. Die landen hebben door de koloniale tijd meestal van oudsher een band met Portugal en het Portugees. In de volgende tabel is het aantal scholen, scholieren en lesgevers opgesplitst per netwerk.

Officieel netwerk Camões	Ondersteund netwerk
137 scholen	242 scholen
3073 scholieren	26.783 scholieren
24 lesgevers	416 lesgevers

Beleidsvergelijking

Duitsland investeert wereldwijd via diverse kanalen in scholen die Duits onderwijzen en dankzij het succesvolle PASCH-programma is er een globaal netwerk opgebouwd.

De lesgevers zijn ofwel uitgezonden leerkrachten via ZfA of DAAD, ofwel worden ter plaatse gerekruteerd. Het Goethe-Instituut stuurt geen docenten uit, maar stelt in het buitenland Duitse en buitenlandse lesgevers te werk. Geen van de leerkrachten die voor het Goethe-Instituut werken, krijgt suppletie.

Regulier (primair en voortgezet) onderwijs buiten het eigen taalgebied wordt voor Nederlands en het Zweeds vooral in de buurlanden gegeven. Nederlands als Vreemde Taal wordt geleerd door 400.000 scholieren in

de buurlanden, waarbij Wallonië uiteraard een bijzondere positie inneemt.

Tel daar nog eens 14.000 Vlaamse en Nederlandse kinderen bij op die via NOB wereldwijd Nederlands onderwijs in het buitenland krijgen, en de scholieren die Nederlands leren in het Caribisch gebied waar Nederlands een officiële taal is maar geen omgangstaal, en dan lijkt het Nederlands ver boven het Portugees uit te steken.

Het volwassenenonderwijs valt in dit onderzoek buiten beschouwing, maar het is toch interessant om te vergelijken. In Duitsland zijn er 13.000 leerders voor het Nederlands aan de Volkshochschulen (open universiteit). In België zijn er 5100 mensen die in het volwassenenonderwijs Duits leren en in Nederland slechts 300 (Auswärtiges Amt, Datenerhebung 2015).

Ondersteuning taalonderwijs in het buitenland

Ondersteuningsprogramma's voor het taalonderwijs

In de enquête van 2017/2018 werden de volgende vragen uit de studie van 2010 overgenomen:

5. Op welke wijze wordt het onderwijs van de landstaal buiten het taalgebied wereldwijd (inclusief EU) ondersteund?
 - 5.1. Worden universiteiten en scholen financieel ondersteund?
 - 5.2. Bestaat er een subsidiesystematiek?
 - 5.3. Zo ja, uit welke onderdelen bestaat de subsidiesystematiek?
 - 5.4. Welke bedragen worden besteed?
 - 5.5. Hoe worden universiteiten en scholen inhoudelijk ondersteund?
 - 5.6. Op welke wijze worden universiteiten en scholen nog meer ondersteund?
6. Wat is het totale budget voor de ondersteuning van de universiteiten en scholen?

Hieronder volgt nadere toelichting over:

1. Algemene ondersteuning
2. Financiële ondersteuning

3. Beurssystematiek

1. Algemene ondersteuning

Het uitzenden van moedertaalsprekers is voor alle onderzochte landen behalve voor de Taalunie een van de belangrijkste instrumenten binnen het talenbeleid. Toch zijn er grote accentverschillen.

Polen en *Hongarije* willen vanaf het academiejaar 2018-2019 de uitzending van het aantal 'native speakers' fors verhogen. Polen stuurt docenten alleen op aanvraag van de lokale universiteiten en op voorwaarde dat er een bilateraal verdrag is met het betreffende land. Hongarije zendt docenten voor vier jaar uit en let er eveneens op dat de reciprociteit wordt gehandhaafd. Het ministerie van Onderwijs regelt dat elke Hongaarse docent in het buitenland een buitenlandse collega aan een Hongaarse universiteit heeft. In Hongarije zal binnen het programma Visiting Lecturers for Hungarian Culture ook een nieuw gastdocentschap van start gaan. De Hongaarse docenten krijgen van het ministerie van Buitenlandse Zaken/Balassi Institute een suppletie. Hongarije houdt ook toezicht op het inhoudelijke werk van de docenten.

Portugal zendt de meeste moedertaalsprekers uit en betaalt ook het volledige salaris van leraren en docenten. In enkele gevallen neemt de plaatselijke universiteit een deel van het salaris over. Portugal zorgt ervoor dat de native speakers aan buitenlandse universiteiten met een bijzondere wetenschappelijke status werken. In de PALOP-landen (ex-koloniën in Afrika), in Oost-Timor en Latijns-Amerika worden lokale docenten inhoudelijk ondersteund met trainingsprogramma's op maat.

Zweden zendt ook docenten uit, maar steunt van de 700 buitenlandse universiteitsdocenten slechts 30 tot 40 docenten met een suppletie van 3000 tot 20.000 euro per jaar. Dat geldt niet voor docenten in Duitsland en Scandinavië, omdat daar de salarissen hoog genoeg zijn. Enkele lokale docenten krijgen een suppletie in de vorm van een beurs. Zweden besteedt de helft van het totale budget aan financiële steun voor moedertaalsprekers in het buitenland.

In *Duitsland* zendt alleen DAAD docenten voor academisch onderwijs uit. Zij krijgen een suppletie bij hun lokaal salaris. Het Goethe-Institut stelt lokale docenten te werk en Duitse docenten die al in het buitenland vertoeven. Geen enkele docent in het buitenland krijgt extra financiële steun of een Duits salaris van het Goethe-Institut.

Voor de *Taalunie* geldt dat universiteiten en scholen in het buitenland zelf bepalen of ze Nederlands willen aanbieden. Uit het veldonderzoek van IVN (Neerlandistiek mondiaal, veldonderzoek IVN, mei 2018 en De Staat van het Nederlands in de wereld, veldonderzoek IVN, januari 2018) blijkt dat de steun van de Taalunie belangrijk is voor de internationale neerlandistiek. Zelfs in Duitsland waar het Nederlands bij studenten en scholieren erg populair is, staat het Nederlands onder druk omdat er aan de universiteiten niet meer voldoende in docentschappen wordt geïnvesteerd. In Zuid-Duitsland is er bijvoorbeeld geen enkele leerstoel meer voor de neerlandistiek.

Aantal culturele instellingen wereldwijd tussen 2012 en 2015

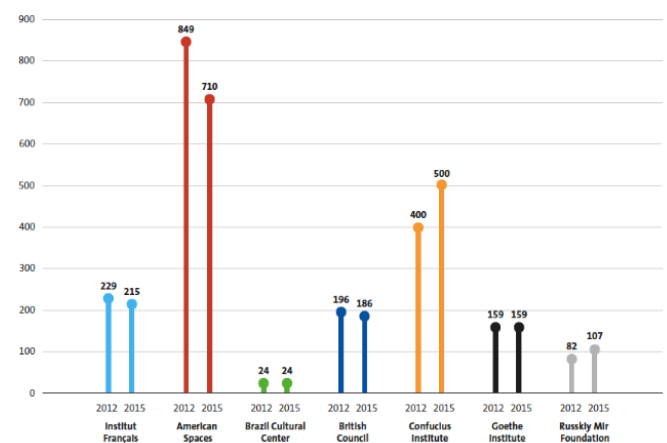
Bron: *Auswärtiges Amt (Hrsg): Die auswärtige Kultur- und Bildungspolitik Deutschlands im internationalen Vergleich, Hertie School of Governance Juli 2017, Ländervergleich: Brasilien, China, Frankreich, Großbritannien, Katar, Russland, USA*; o.l.v. Prof. Dr. Helmut K. Anheier.

De Hertie School of Governance deed in 2017 onderzoek naar het internationale cultuur- en onderwijsbeleid in verschillende landen, in opdracht van het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken. In die studie staan enkele opmerkelijke resultaten die hier aan de hand van twee grafieken nader worden toegelicht.

Afbeelding 1 laat zien hoe het aantal Europese culturele instellingen in de periode van 2012 tot 2015 ofwel afneemt ofwel gelijk blijft en hoe het aantal Chinese Confucius-Instituten enorm is gestegen. Amerika investeert juist duidelijk minder, want er waren 139 American Spaces minder dan drie jaar eerder. Voor Duitsland zijn de 159 Goethe-Instituten met 3500 medewerkers wereldwijd het boegbeeld van een succesvol taal- en cultuurbeleid. Voor deze grafiek

werden de andere Duitse partners buiten beschouwing gelaten: DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst), ZfA (Zentralstelle für das Auslandsschulwesen), PAD (Pädagogischer Austauschdienst) en TestDaf (de instelling voor het certificaat Duits) die allemaal een budget van het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken krijgen.

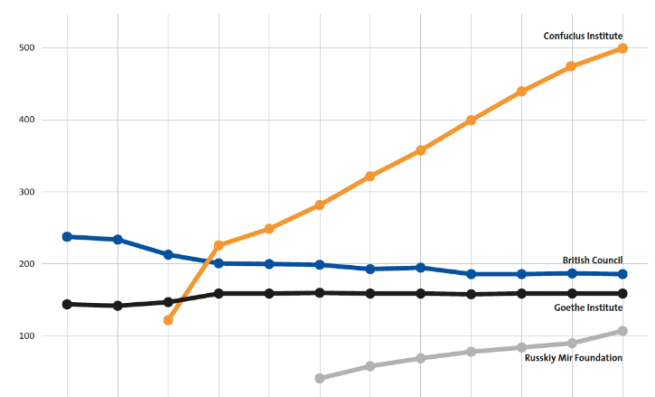
Abbildung 1: Gesamtzahl der Kulturinstitute 2012 und 2015

Ontwikkeling aantal culturele instellingen tussen 2004 en 2015

Op **afbeelding 2** wordt duidelijk hoe China sinds 2005 en Rusland sinds 2009 op de expansieve toer zijn in vergelijking tot de Europese instellingen, de British Council en het Goethe-Institut.

Abbildung 2: Entwicklung der Anzahl der Kulturinstitute 2004–2015

Figuur 12 beleidsinstrumenten

	DU	HU	PL	PT	ZW	NL
(co-)financiering	+	+	+	+	+	+
inhoudelijke steun	+	+	+	+	+	+
uitzenden native speakers	450 DAAD- docenten	46 (2018) 72 (2020)	146 (2018)	276 leraren 136 Docenten	30/40	-
Suppletie	+	+	+	volledig salaris	+	+
steun anderstalige docenten	-	-	-	Afrika Oost-Timor Latijns-Amerika	Enkele	-
Taalassistent	+					+
inrichting leerstoelen	-	-	bilaterale verdragen	Duitsland, Frankrijk Italië, Polen, Roemenië, Spanje, UK	-	-
promotie taal en cultuur	+	+	+	+	+	-
specifieke keuze landen	+	+	-	Landen binding PT	-	-
Certificaat	TestDaF		+1	+	+	CNAVT

+ = positief - = negatief Blanco = geen antwoord

2. Financiële ondersteuning

Dit algemene overzicht over de financiële steun is geijkt op het model dat de Taalunie hanteert, waardoor het soms wat misleidend is wat de antwoorden van de andere landen betreft. Startfinanciering voor Duitsland betekent iets anders dan startfinanciering voor de Taalunie. Zo ondersteunt de Duitse DAAD binationale universiteiten die in het buitenland naar het Duitse universiteitsmodel werden opgericht, terwijl binnen de Taalunie startfinanciering bedoeld is voor de neerlandistiek in het buitenland. Ook moet worden vermeld dat in de enquête de vragen over inhoudelijke en financiële steun open waren. Daardoor kon elk land spontaan antwoorden en werd er allicht een aantal aspecten niet in overweging genomen. Meer gedetailleerde informatie over de ondersteuning is te vinden in de beschrijvingen per land vanaf p.33.

Uit het overzicht blijkt dat *de Taalunie* erg kwalitatief te werk gaat. Behalve aan digitale vernieuwing wordt het budget aan heel uiteenlopende activiteiten besteed. Ook stuurt de Taalunie geen boekenpakketten, wat veel landen wel doen, maar laat ze met behulp van een basisfinanciering de buitenlandse docentschappen vrij om zelf te bepalen waaraan ze het geld willen besteden.

Duitse DAAD-docenten en *Zweedse* en *Portugese* docenten krijgen dan weer een goed salaris van overheidswege, met inhoudelijke en financiële steun. Volgens Dr. Heike Uhlig van het Goethe-Institut in Duitsland en Luís Fernando Salema van Camões in Portugal moet vooral in de professionalisering van docenten en leraren worden geïnvesteerd. Zowel het Goethe-Institut als Camões vallen onder het ministerie van Buitenlandse Zaken. Duitsland, Portugal en Zweden geven op grote schaal beurzen aan studenten, leraren en docenten om zich verder te professionaliseren.

Duitsland heeft verschillende leerplatformen en e-learningprogramma's, onder andere van het Goethe-

Institut en DAAD, en wil het bestaande e-learningprogramma voor nascholing en taalcursussen nog flink uitbreiden. DHoch3 is een speciaal e-learning-programma dat is ontwikkeld om het lerarentekort op te lossen dat wereldwijd door de actieve promotie van het Duits is ontstaan. Het Goethe-Institut gebruikt liever de termen 'Förderprogramme' en 'financiële ondersteuning' dan 'Subventionen' en 'subsidiestystematiek', omdat het Goethe-Institut voor twee derde door het ministerie van Buitenlandse Zaken wordt gefinancierd en voor een derde zelf moet instaan.

Figuur 13 Typen ondersteuning aan buitenlandse vakgroepen

Steun	DT	HU	PL	PT	ZW	NL
Startfinanciering	+					+
Basisfinanciering	-			+		+
Projectfinanciering	+	+				+
Samenwerkingsverbanden/netwerken van docenten	+			+		+
Colloquia	+	+		+	+	+
Gastdocenten	+				+	+
gastschrijvers	+					+
vertalers en tolken	+			+		+
Nascholing	+			+	+	+
e-learning	+			+	+	-
digitaal leerplatform	5				+	+
didactisch materiaal	+		+	+	+	+
boeken- en filmpakket	bib & bus		+	+	+	-

+ = positief

- = negatief

Blanco = geen antwoord

3. Beurssystematiek

Uit het algemene overzicht blijkt dat alle landen met uitzondering van *Polen* en *Zweden* een heel gevarieerde beurssystematiek hebben. Het Poolse ministerie wil vanaf het academiejaar 2018-2019 met een beurssystematiek beginnen en laat dat door een nieuw opgericht departement uitwerken. *Zweden* geeft de helft van de beurzen aan een klein aantal docenten in het buitenland die te weinig zouden verdienen vergeleken met de salarissen in *Zweden*.

Hongarije en *Portugal* stellen per jaar opvallend gevarieerde beurzen ter beschikking, voor zowel docenten als studenten. In *Hongarije* gaat het over 30 tot 40 beurzen. Masterstudenten en onderzoekers kunnen via de stichting Tempus Foundation beurzen krijgen. De voorkeur gaat naar studenten en onderzoekers die Hongaars studeren. Het Visegrád Fund geeft beurzen speciaal aan onderzoekers die een onderzoeksproject over een onderwerp doen dat betrekking heeft op *Hongarije* in regionale context. Voor vertalers en tolken zijn er 10 beurzen per jaar. Bovendien is er nog een heel apart programma, The Domus Hungarica Programme of the Hungarian Academy of Sciences, voor onderzoekers die rond onderwerpen over *Hongarije* werken, zoals Hongaarse minderheden in de buurlanden. Zowel Hongaren als buitenlandse onderzoekers komen in aanmerking voor de beurzen.

In *Duitsland* werden DAAD en het Goethe-Institut naar hun beurssystematiek gevraagd. DAAD verleent beurzen aan Duitse taalassistenten en aan Duitse studenten in het buitenland. Niet-Duitse studenten komen in aanmerking voor onder andere beurzen voor zomercursussen Duits in *Duitsland*. Van de beurzen van het Goethe-Institut profiteren buitenlandse docenten die een bijscholing in *Duitsland* willen volgen (12.300 docenten in 2017) en Duitse studenten van alle faculteiten die in het buitenland een onderwijsstage willen lopen (100 studenten in 2017).

De beurssystematiek valt moeilijk te vergelijken, omdat elk land er een eigen visie op nahoudt. Daarom worden meer specifieke gegevens over financiële steun in de aparte hoofdstukken per land vermeld.

Omdat Portugal niet alleen veel geld voor beurzen ter beschikking stelt, maar er ook een heel gevarieerde beurssystematiek op nahoudt, is er een speciaal overzicht in het hoofdstuk Focus Portugal (p.40).

Figuur 14 Beschikbaarheid beurzen

Beurs-Systematiek	DT	HU	PL	PT	ZW	NL
Zomercursus (docenten en studenten)	+	+	+	+		+
Studenten	+	+		+		-
Vertalers Tolken	+	+		+		+ ¹²
Onderzoek masterstudent	+	+		+	+	+
Onderzoek Docent	+	+		+	+	+
Onderwijsstages	+			+		-
Docenten	+	+		+	+	-

+ = positief

- = negatief

Blanco = geen antwoord

¹²Niet via de Taalunie maar via het Vlaams Fonds voor de Letteren en het Nederlands Letterenfonds.

Deel 2: Talenbeleid per land

Focus Duitsland

Contact

Deutscher Akademischer Austauschdienst DAAD

www.daad.de

Goethe-Institut Zentrale München www.goethe.de

Figuur 15 Aantal culturele instellingen per land

Gastgeber	Gast						
	Brasilien	China	Frankreich	Deutschland	Russland	GB	USA
Brasilien	—	10	2	5	0	2	42
China	0	—	1	3	8	6	8
Frankreich	0	17	—	8	0	3	1
Deutschland	0	17	21	—	5	1	10
Russland	0	17	2	3	—	1	5
GB	0	29	2	2	3	—	1
USA	0	109	2	6	2	3	-
Weltweit	24	500	215	159	107	186	710

Bron: Hertie School of Governance, Die auswärtige Kultur- und Bildungspolitik Deutschlands im internationalen Vergleich, Juli 2017.

Het ministerie van Buitenlandse Zaken in Duitsland gaf aan de Hertie School of Governance de opdracht om de buitenlandse cultuur- en onderwijsbeleid van Duitsland internationaal met die van Frankrijk, Groot-Brittannië (GB), Verenigde Staten (VS), China, Rusland en Qatar te vergelijken.

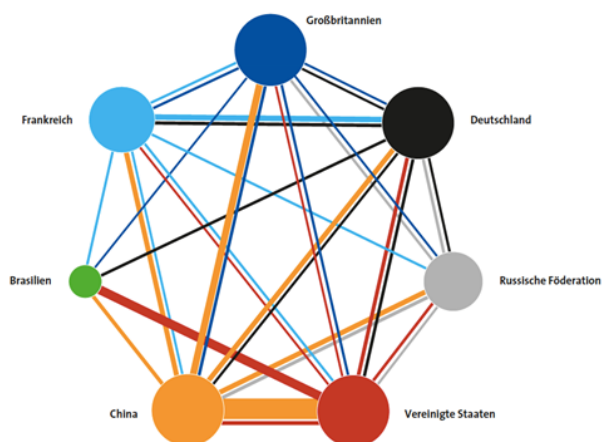
Uit die cijfers blijkt dat Duitsland het budget sinds 2010 met 16,5% heeft verhoogd. De volgende ministeries leverden een bijdrage tot de buitenlandse taal- en cultuurbeleid in 2016: het ministerie van Buitenlandse Zaken (57%), het ministerie voor Onderwijs en Wetenschap (19%) en de staatsministers voor Cultuur en Media (17%).

De belangrijkste intermediaire partners van het Duitse ministerie zijn:

- taal en cultuur: Goethe-Institut (GI), Institut für Auslandsbeziehungen (IfA)
- onderwijs en wetenschap: Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD), Alexander von Humboldt-Stiftung, Zentralstelle für das Auslandsschulwesen (ZfA), Pädagogischer Austauschdienst (PAD)
- communicatie en media: Deutsche Welle (DW) en DW-Akademie

Uit de afbeeldingen blijkt dat Duitsland er internationaal goed voor staat. Het land heeft vooral sterke banden met Frankrijk, China en de VS.

Figuur 16 *Kultuurbeziehungen zwischen den Vergleichsländern*

Samenwerkingsverbanden tussen Duitsland en Rusland voor de promotie van het Duits

Bron: Hertie School of Governance, Die auswärtige Kultur- und Bildungspolitik Deutschlands im internationalen Vergleich, Juli 2017

Voor deze rapportage is de verhouding tussen Rusland en Duitsland interessant. In Duitsland zijn er 5 Russische culturele instellingen en in Rusland 3 Duitse, waaronder het Goethe-Institut. Niet vermeld zijn de 20 Goethe-centra in Rusland die met het Goethe-Institut een samenwerkingscontract hebben. Het Goethe-Institut is er momenteel erg op gericht om het aantal leerders voor het Duits, dat in Rusland de laatste jaren enorm was gedaald, weer op te krikken.

Het Duits verloor in Rusland sinds 2001 meer dan 2 miljoen leerders: van 3,7 miljoen in 2001 naar 1 miljoen in het schooljaar 2015-2016. In 2017-2018 zijn er volgens het Russische ministerie van Onderwijs meer dan 50.000 leerders bijgekomen. In 2016-2017 leerden 1.022.646 mensen Duits in Rusland en in 2017-2018 1.072.752. Dat is een stijging van 4 procent, waarmee de dalende trend die in 2001 inzette, is gestopt. Duits staat nu na Engels op de tweede plaats in de vreemdetaalverwerving van de Russen. Het taalbeleid wordt bewust gekoppeld aan innovatieve en toekomstgerichte onderwijsprojecten en maakt zo de weg vrij voor Russen die willen werken of studeren in Duitsland.

Duitsland

Prioritaire doelstellingen voor de buitenlandse diplomatie

1. Ruimte creëren voor interculturele dialoog en discours.
2. Vertrouwen en binding versterken met de Duitse cultuur.
3. Civiele samenleving en vrije pers steunen

Focus bij internationale onderhandelingen

- Liberaal-democratische waarden stimuleren.
- Europese integratie bevorderen.
- Een positief en genuanceerd Duitslandbeeld creëren.

Rusland

- Sympathisanten van Rusland in het buitenland steunen.
- Internationale macht versterken.
- Dominante rol in post-Sovjet-gebied vasthouden¹³.
- Imperiale/post-Sovjet projectie
- Alternatief model voor het Westen (tegenpool EU) creëren.
- Politieke invloed uitoefenen op basis van de geopolitieke visie
- Concept 'Landsleute' verwezenlijken.

Ondanks duidelijk verschillende doelstellingen in de buitenlandse politiek en diplomatie is er fundamentele samenwerking tussen Duitsland en Rusland voor de promotie van het Duits. Het aantal docenten Duits in Rusland stijgt aanzienlijk dankzij nieuwe beleidsprogramma's, zoals *Deutsch: die erste Zweite* voor het basis- en voortgezet onderwijs en de *Digitale Netzwerkuniversität* waar 2400 Russische scholen en universiteiten bij aangesloten zijn en die door onder meer het Goethe-Institut en Russische partners wordt ondersteund. Het programma *Deutsch: die erste Zweite* steunt scholen bij het implementeren van het vak Duits in het leerplan.

¹³ Hertie School of Governance 2017, p.5 tabel 1 'Ziele und Kontext der AKBP der Vergleichsländer im Überblick'

Bovendien wordt er ook inhoudelijk gewerkt aan modern toekomstgericht onderwijs Duits als Vreemde taal, door bijscholingsprogramma's op locatie in talrijke Russische steden. De promotie van het Duits bij kinderen en jongvolwassenen gebeurt in speciale programma's voor de meer sociaal gerichte en natuurwetenschappelijke schoolvakken, zoals bijvoorbeeld de projecten *Digitale Kinderuniversität* en *Digitale JuniorUniversität* en *Studienbrücke*. (Goethe-Institut Pressebericht 7.11.2018, www.goethe.de/moskau).

Speerpunten voor het Duitse talenbeleid

Het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken werkt met zogenaamde 'Mittlerorganisationen', intermediaire partnerorganisaties zoals:

- DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst) voor academisch onderwijs,
- Goethe-Institut voor het buitenschoolse taal- en cultuuronderwijs voor volwassenen, scholieren en voor docentenbijscholing,
- ZfA (Zentralstelle für das Auslandsschulwesen) voor Duitse scholen,
- PAD (Pädagogischer Austauschdienst) van het ministerie voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur (Kultusministerkonferenz) voor scholenbeleid,
- TestDaf voor het Certificaat Duits als Vreemde Taal en de stichtingen Robert-Bosch-Stiftung, Hertie-Stiftung, Stiftung Mercator.

Voor al deze partnerorganisaties legde het ministerie in de begroting van 2016 437,5 miljoen euro vast voor alle werkingskosten, inclusief personeelskosten. De helft van het budget ging naar het Goethe-Institut. De buitenlandse omroep Deutsche Welle, die online taalcursussen aanbiedt, kreeg deze keer meer geld omdat de pers- en meningsvrijheid wereldwijd duchtig worden beknot. Bovendien heeft het ministerie samen met DAAD, het Goethe-Institut en ZfA voor de wereldwijde promotie van de Duitse taal het Netwerk Deutsch opgericht, waarvan ook ambassades deel uitmaken. Eén van de hoofdtaken van het netwerk is elke vijf jaar data verzamelen over het Duitse talenonderwijs in het buitenland. Op basis daarvan wordt een algemeen beleidsplan uitgetekend, waarin

strategie, speerpunten, trends, ontwikkelingen en maatregelen worden besproken. In samenwerking met regionale partners wordt een stappenplan ontwikkeld dat op een specifieke regio of land van toepassing is. Voor het beleid van 2017 werd bijvoorbeeld gekozen voor een intensievere samenwerking met China. Om daar het leraren- en docententekort te verhelpen, werd er contact gezocht met de Duitse ambassade en Duitse scholen, maar ook met plaatselijke universiteiten, religieuze en culturele verenigingen ter plekke en de kamer van koophandel.

Goethe-Institut

Een heel aparte rol binnen het talenbeleid heeft het Goethe-Institut met 159 instellingen in 98 landen. In 2017 volgden 278.000 cursisten taallessen en 12.300 docenten van alle onderwijsnetten het nascholingsprogramma. Volgens Dr. Heike Uhlig van het Goethe-Institut is de investering in de nascholing van docenten het belangrijkste. Het overkoepelende programma *Deutsch lehren lernen* (DLL) wordt wereldwijd succesvol aangeboden.

Het ministerie investeert 50% van het totale budget, maar verwacht dat het Goethe-Institut minstens een derde zelf opbrengt. Omgerekend geeft het Goethe-Institut € 2,37 belastinggeld uit per burger. Sinds 2015 kent het Goethe-Institut een groei van 20%. Het Goethe-Institut heeft zelf een uitgebreid netwerk met lokale partners, zoals talencentra, culturele instellingen en partners voor het certificaatbeleid. Ook de zogenaamde Goethe-centra in circa 60 landen die een samenwerkingscontract met het Goethe-Institut afsloten krijgen een financiële ondersteuning als zij de visie en het beleid van het Goethe-Institut uitdragen. In België is dat das Kulturforum in Antwerpen, in Nederland zijn dat Kulturgesellschaft Amsterdam, Deutsche Bibliothek Den Haag en Kulturgesellschaft Den Haag.

Aan het bijscholingsprogramma van het Goethe-Institut nemen niet alleen universiteitsdocenten deel, maar ook leraren van het basis- en voortgezet onderwijs en docenten van het volwassenenonderwijs. Het opleidingsprogramma *Deutsch lehren lernen* is voor

iedereen bedoeld, ook voor geïnteresseerde docenten zonder diploma in de germanistiek of Duits als Vreemde Taal. Voor de bijscholingsprogramma's is er een beurssystematiek uitgewerkt. Ook krijgen Duitse leraren in opleiding beurzen voor Duits als Vreemde Taal en voor natuurwetenschappen, wiskunde en informatica via het programma *Schulwärts!* Het Goethe-Institut besteedt ook veel geld aan 'Sympathiewerbung' en promotiecampagnes voor het Duits in scholen. Om de aandacht te vestigen op het belang van het Duits voor beroepskansen gebeurt dat vaak in samenwerking met plaatselijke bedrijven. Verder biedt het Goethe-Institut schooldirecties en leraren middelen om scholieren te motiveren, om contacten met moedertaalsprekers te leggen of om een reis naar Duitsland te organiseren.

Voor het Goethe-Institut werken ongeveer 3000 docenten. Zij worden op de plaatselijke arbeidsmarkt gerekruteerd en nooit vanuit Duitsland uitgezonden. Er wordt geen verschil gemaakt tussen docenten met of zonder Duitse nationaliteit. Alleen voor beleidsfuncties binnen het Goethe-Institut worden medewerkers wereldwijd uitgezonden.

DAAD

DAAD is werkzaam in 45 landen en ondersteunt met een eigen beurssystematiek zowel studenten als docenten in meer dan 70 DAAD-docentschappen. In 2016 kregen 55.754 buitenlandse studenten en 75.475 Duitse studenten een beurs. Voor Duitse docenten taal en cultuur aan universiteiten in het buitenland zijn er jaarlijks circa 450 banen. Zij krijgen hun salaris van de lokale universiteit en een suppletie van DAAD. De vele plaatselijke docenten van Duitse nationaliteit worden inhoudelijk ondersteund. Van DAAD krijgen 80 taalassistenten uit de studierichtingen Germanistiek, Deutsch als Fremdsprache of andere geesteswetenschappelijke disciplines jaarlijks een beurs. Dat is voor een kwart van de taalassistenten een opstapje naar een DAAD-docentschap. DAAD is ook verantwoordelijk voor de samenwerking in de Germanistische Institutspartnerschaften (GIP) een partnerschap van 50 Duitse en buitenlandse instellingen voor germanistiek in Midden- en Oost-

Europa, Afrika, Azië en Latijns-Amerika (www.daad.de/gip). Daarnaast begeleidt de instelling binationale universiteiten die in het buitenland naar het Duitse universiteitsmodel werden opgericht. Het totale DAAD-netwerk voor internationale wetenschappelijke uitwisseling en coöperatie omvat 15 DAAD-kantoren, 56 informatiecentra en 445 docentschappen. DAAD werkt met een budget van € 500.325.000 (inclusief personeelskosten) dat door verschillende ministeries en de EU wordt bekostigd.

In het beleidsplan van DAAD staat internationale mobiliteit en de uitwisseling van wetenschappers en studenten bovenaan. Daarvoor is een gedegen kennis van het Duits nodig en daarom doet DAAD er alles aan om de beursstudenten een cursus Duits in Duitsland te laten volgen. In 2016 waren het er 800. Deze studenten worden als multiplicators gezien die meestal een positief beeld van Duitsland mee naar huis nemen.

Projecten van het ministerie van Buitenlandse Zaken, DAAD en het Goethe-Institut

Het *TestDaF-instituut* (www.testdaf.de) biedt wereldwijd buitenlandse studenten transparante criteria voor het examenverloop en een gestandaardiseerd certificaat dat toegang geeft tot Duitse hogescholen. Hieraan werken DAAD en het Goethe-Institut mee. Er zijn 450 testcentra in 96 landen. In 2013 legden 27.166 studenten een examen af. Universiteiten en partners worden gestimuleerd om een eigen testcentra volgens de TestDaf-kwaliteitscriteria op te richten. Daarvoor is een (gratis) licentie nodig. Volgens het jaarboek van het Goethe-Institut werden er in 2017 dagelijks 1300 examens afgenomen, in totaal dus 484.000 examens.

PASCH Partnerschulen für die Zukunft (www.pasch-net) bestaat 10 jaar en heeft als doelstelling scholieren wereldwijd opleidingsperspectieven te geven door het leren van de Duitse taal. Intussen hebben circa 2000 buitenlandse scholen een uitwisseling met Duitse scholen (375) of met Duitsland in het algemeen. Er is een online leerplatform voor scholieren én een apart platform voor leerkrachten met een hele waaier aan didactische tools. De scholieren worden wereldwijd met elkaar verbonden door regionale, intraregionale

projecten en door beurzen en verblijven in Duitsland. Duitsland ziet vooral toekomstmuziek in het aanwerven van jonge leerders. Momenteel zijn er wereldwijd 15,4 miljoen leerders waarvan 87% scholieren. Zij zullen in de toekomst voor Duitsland belangrijke en betrouwbare partners zijn in onderzoek, wetenschap, politiek, economie, onderwijs en cultuur. De meeste scholieren komen uit de Europese buurlanden, gevolgd door Rusland. Het aantal scholieren voor Duits als Vreemde Taal in Latijns-Amerika, Afrika, Azië en het nabije en Midden-Oosten groeit gestaag. Volgens Dr. Ulrike Lewark, directeur van de taalafdeling van het Goethe-Institut Subsahara Afrika, is de internationale Deutscholympiade, die in 2018 in Freiburg plaatsvond, naast PASCH een doeltreffend instrumenten om jonge mensen voor het Duits te interesseren.

Digitalisering

Alle intermediaire partners van het ministerie van Buitenlandse Zaken investeren flink in digitalisering, om zo de internationalisering van het onderwijs in en van het Duits te bevorderen. Hieronder volgt een opsomming van de vijf belangrijkste elektronische leeromgevingen.

- Deutsch Lehren Lernen (DLL), voor opleiding en bijscholing van docenten Duits als Vreemde Taal en Duits als Tweede Taal.
- PASCHNET (www.pasch-net.com), met een eigen elektronische leeromgeving voor scholieren en docenten.
- DHoch3 (www.daad.de/dhoch3), een academische online studie voor de opleiding van docenten Duits aan scholen en universiteiten.
- Deutsch-Uni Online (www.deutsch-uni.com), voor DAAD-beursstudenten die zich op een taalcursus in Duitsland voorbereiden.
- Deutsche Welle (www.dw.com), met een groot portaal voor leerders en docenten.

Toekomst talenbeleid Duitsland

De verwerving van Duits als Vreemde Taal was lang niet populair op wereldschaal, maar nu kampt Duitsland dankzij het offensieve taal- en cultuurbeleid zelfs met een docententekort. Voor Duitsland is de investering in kwalitatief hoogstaand talenbeleid geen

eenrichtingsverkeer. Hoe meer mensen je voor het Duits wilt, hoe sterker Duitsland wordt gezien als een economische en wetenschappelijke vestigingsplaats. Talrijke PASCH-scholieren gaan na hun schoolloopbaan in Duitsland studeren of werken voor Duitse bedrijven in hun land. Door de combinatie van Duitse taallessen en een beroepsopleiding wordt ook het tekort aan gespecialiseerde experts, zowel in Duitsland als in het buitenland, weggewerkt. Op het to-dolijstje voor het toekomstige beleid staan volgens Dr. Heike Uhlig van het Goethe-Institut de volgende aandachtspunten:

- Samenwerkingsverbanden van docenten nog meer steunen.
- Samenwerking met lokale bedrijven versterken.
- Content and Language Integrated Learning (CLIL) stimuleren.
- Het lerarentekort Duits wereldwijd verminderen.
- Bestaande e-learningprogramma's voor nascholing en taalcursussen verder uitbreiden.

Bronnen

Auswärtiges Amt (Hrsg): Die auswärtige Kultur- und Bildungspolitik Deutschlands im internationalen Vergleich, Hertie School of Governance Juli 2017, Ländervergleich: Brasilien, China, Frankreich, Großbritannien, Katar, Russland, USA; Zwischenbericht einer Studie im Auftrag des Auswärtigen Amtes; Wissenschaftliche Leitung: Prof. Dr. Helmut K. Anheier;

Auswärtiges Amt (Hrsg): Deutsch als Fremdsprache weltweit. Datenerhebung 2015 (Bereiche: Hochschule, Schule, Erwachsenenbildung

Bundesregierung (Hrsg): 20. Bericht zur auswärtigen Kultur- und Bildungspolitik (AKBP) der Bundesregierung www.dipbt.bundestag.de

DAAD: www.daad.de/deutsch, www.daad.de/lektoren, www.daad.de/ortslektoren, www.daad.sprachassistenten

DAAD: *Jahresbericht 2017* www.daad.de/medien-und-publikationen/de/29887-jahresbericht S.48 ff

DAAD: *Infoblatt Deutschförderprogramme*

FADAF (Fachvereinigung Deutsch als Fremdsprache): [www.fadaf.de/wiki: Informationen Hochschulstandorte zu sprachlichen und fachlichen Zulassungsvoraussetzungen, Studienschwerpunkten, studentischem Arbeitsaufwand](http://www.fadaf.de/wiki:Informationen_Hochschulstandorte_zu_sprachlichen_und_fachlichen_Zulassungsvoraussetzungen,_Studienschwerpunkten,_studentischem_Arbeitsaufwand).

FADAF: *Rechenschaftsbericht 2017/2018 FaDaF* (pdf)

FADAF: *Topographie der DaF- und*

Germanistikstudiengänge weltweit (wiki)

FADAF: *Erhebung von Hochschulabsolventen DaF/DaZ*

Goethe-Institut: www.goethe.de

Goethe-Institut: *Jahrbuch 2017-2018*

<https://www.goethe.de/de/uun/pub/jah.html>

ZfA: *übers Bundesverwaltungsamt* www.bva.bund.de

https://www.bva.bund.de/DE/Organisation/Abteilungen/Abteilung_ZfA/Auslandsscholarbeit/Schulen_im_Ausland/Deutsch-Profil-Schulen/node.html

Focus Hongarije

Contact

Department for Hungarian Education of Hungarian as a Second Language and Hungarian Studies

Het Hongaarse taalbeleid

Sinds de Bolognaverklaring is er minder belangstelling voor de studie van het Hongaars volgens de woordvoerder. Studenten hebben minder tijd om extra lessen Hongaars te volgen, bovendien werd er in het budget van veel universiteiten gesnoeid, zodat er minder aandacht was voor de kleinere talen. Dat het aantal studieprogramma's voor het Hongaars desondanks de afgelopen jaren niet is afgenomen, wordt gezien als een succes.

Momenteel legt de Hongaarse regering structurele veranderingen per decreet vast, zoals in decreet 1499/2017, dat voor een aanzienlijke uitbreiding van het netwerk van Hongaarse lectoren in het buitenland zorgt. In het academiejaar 2020-2021 zullen wereldwijd 72 professoren en lectoren aan hun werk kunnen beginnen. Dat zijn er 26 meer dan in 2018. Het lectorenprogramma wordt als het meest succesvolle instrument beschouwd. Het ministerie van Buitenlandse Zaken/Balassi Institute krijgt daarvoor vanuit het buitenland positieve feedback.

De lectoren worden gefinancierd door de Hongaarse staat op basis van bilaterale verdragen en samenwerkingsverbanden tussen het Balassi Institute en de plaatselijke universiteiten. De financiering is gestoeld op een uitgebreide beurssystematiek.

Beurssystematiek

Er zijn beurzen voorzien voor binnenlandse studenten, buitenlandse studenten en voor leden van Hongaarse minderheden in het buitenland. Daarnaast zijn er beurzen voor literair vertalers en onderzoekers. Per jaar verstrekt Hongarije 30 tot 40 beurzen aan buitenlandse studenten die Hongaars studeren en 10 beurzen aan literair vertalers. Er zijn geen aparte cijfers beschikbaar over het bedrag van de afzonderlijke beurzen.

Ook financiert Hongarije een voorbereidingscursus voor buitenlanders van om het even welke faculteit die in Hongarije willen studeren voor één jaar. De Tempus Public Foundation biedt vooral beurzen voor zomercursussen en beurzen aan studenten die Hongaars als studievak volgen. The Domus Hungarica programme of the Hungarian Academy of Sciences biedt onderzoekers een beurs als ze onderzoek doen naar een aan Hongarije gerelateerd onderwerp. Tot slot geeft de Visegrád Fund beurzen voor projecten en onderzoek met betrekking tot onderwerpen binnen een Hongaarse regionale context.

Steun voor docenten academisch onderwijs

Het departement voor Onderwijs van het Hongaars als Vreemde Taal en Hongaarse Studies organiseert elk jaar een conferentie voor al wie onderzoek doet naar of lesgeeft over onderwerpen die betrekking hebben op Hongarije. Daarvoor staat een budget van € 4000 ter beschikking waarvan logies en kosten voor deelnemers en sprekers worden betaald. Verder is er een erg klein budget (€ 1000) voor boeken en tijdschriften voor alle instituten waar Hongaarse lectoren werken. Dat is de enige inhoudelijke steun die de staat direct verleent.

Budget

Het totale budget van € 1.460.000 wordt bijna helemaal besteed aan het docentennetwerk. Het budget werd ten opzichte van 2010 verdubbeld.

Toekomstig beleid

Hongarije wil in de toekomst meer onderzoek doen rond het eigen talenbeleid en zo meer bruikbare gegevens verzamelen. Tot nog toe is dat nauwelijks gebeurd. Het onderzoek van de Taalunie geeft waarschijnlijk ook een impuls.

Focus Polen

Contact

Ministry of Science and Higher Education
Department of international cooperation
vanaf 2018- 2019: National Agency of International Exchange

Beleid

In Polen regelt binnen het ministerie van Wetenschap en Hoger Onderwijs de afdeling voor Internationale Samenwerking het talenbeleid in het buitenland. De promotie van de Poolse taal en cultuur is in handen van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Sinds 2004 is er een speciale commissie die het officiële certificaat uitgeeft, de State Commission for Certification of Knowledge of the Polish Language as a Foreign Language. Voor Polen is dat het meest succesvolle instrument om de Poolse taal en cultuur te promoten. Voor het academiejaar 2018-2019 plant de staat de oprichting van een agentschap voor internationale uitwisseling, de National Agency of International Exchange.

Er zijn nauwelijks exacte data beschikbaar over Polen en het Pools. Dat blijkt ook uit de studie van 2010. Daarin wordt aangegeven dat er in 2010 waarschijnlijk slechts 20.000 studenten wereldwijd Pools studeren. In de actuele studie wijkt het getal daar wel erg van af: 3300 studenten waarvan 1300 in de EU. In 2017-2018 zou je wereldwijd aan 84 universiteiten Poolse kunnen studeren.

In 2017-2018 werden er 60 docenten uitgezonden. Bilaterale verdragen met onder andere Duitsland, Portugal, Zweden, Nederland, België, Hongarije, Rusland en Japan zijn de basis voor het uitzenden van docenten. In het academiejaar 2017-2018 sloot Polen met in totaal 31 landen een verdrag. Volgens het ministerie wordt er wel in alle EU-landen Pools gestudeerd, hoewel er met slechts 13 EU-landen verdragen werden gesloten. Een aantal universiteiten uit landen zonder bilateraal verdrag met Polen heeft vaak een lange traditie in de studie van het Pools, maar deze universiteiten krijgen geen steun van Polen. Dat

betekent concreet dat Polen geen docenten stuurt. Polen zendt alleen docenten uit op uitdrukkelijk verzoek van andere landen. In de enquête benadrukt het ministerie dat elke universiteit het recht heeft om de eigen internationale uitwisseling te regelen, de uitzending van docenten via het ministerie is eigenlijk een extra maatregel.

Ondersteuning docenten

De 86 docenten die in opdracht van de Poolse staat naar het buitenland worden gestuurd krijgen een kleine suppletie. Plaatselijke docenten worden niet gesteund. Naargelang de behoefte en de financiële mogelijkheden stuurt het ministerie ook leerboeken, films, literatuur en andere didactische leermiddelen naar de partneruniversiteiten.

Beurssystematiek

Tot nog toe was er geen beurssystematiek, maar vanaf het academiejaar 2018-2019 zal het nieuw op te richten National Agency of International Exchange zich daarmee bezighouden. Het ministerie financierde tot nu toe zomercursussen Poolse taal en cultuur die door Poolse universiteiten aan studenten uit het buitenland worden aangeboden. Elk jaar zouden er circa 700 studenten aan deelnemen. In de toekomst wordt ook deze taak aan het National Agency of International Exchange overgedragen.

Evaluatie enquête

Opvallend bij de evaluatie van de enquête is hoe summier de antwoorden uitvallen. Dit roept vragen op over het beleid van Polen. Welke visie heeft het land op talenbeleid in het buitenland?

Focus Portugal

Contact

Camões, Instituto da Cooperação e da Língua

Beleid in Portugal

Het instituut Camões, Instituto da Cooperação e da Língua is een openbare instelling die direct onder het ministerie van Buitenlandse Zaken valt, vergelijkbaar met het Goethe-Instituut in Duitsland. Camões is ook spreekbuis van de zogeheten Portugese diaspora in Europese landen. De instelling is verantwoordelijk voor het internationale talenbeleid aan universiteiten en scholen, het salaris van leraren en docenten, de didactische ondersteuning en de beurssystematiek. Het jaarlijkse budget van € 28.068.364 wordt besteed aan leraren, docenten, leerstoelen en de administratie van diensten voor internationale coördinatie en prospectie.

Voor de promotie van het Portugees in het buitenland zijn verschillende ministeries verantwoordelijk: het instituut Camões dat onder het ministerie van Buitenlandse Zaken valt, het ministerie van Onderwijs, het ministerie van Hoger Onderwijs en Wetenschap en het ministerie van Cultuur.

Een van de meest efficiënte maatregelen van het buitenlandse talenbeleid is volgens Luís Fernando Pinto Salema de implementatie van het Portugees in de schoolcurricula van zoveel mogelijk landen, zoals:

- landen met eigen Portugese gemeenschap, de Portugese diaspora,
- Latijns-Amerika,
- CPLP-landen: Senegal, Namibië, Uruguay,
- alle landen in de EU,
- landen met een historische band met Portugal (India, China, Maleisië, Zuid-Korea etc.).

Een van de toetredingseisen van de Ibero-American Conference, een partnerschap van landen die samenwerken op het gebied van kennis, cultuur en sociale cohesie, is het aanbod van Spaans of Portugees als Vreemde Taal in het onderwijs.

Voor inwoners van lusofone¹⁴ landen is Portugees plicht en voor Latino's het Spaans.

Ondersteuning docenten en leraren

Portugal maakt voor het talenbeleid voor scholen in het buitenland onderscheid tussen een officieel netwerk dat bestaat uit een aantal Europese landen, Canada, de Verenigde Staten en Venezuela, en een ondersteund netwerk, waarvan bijvoorbeeld ex-koloniën deel uitmaken. Bijna alle leraren en docenten zijn moedertaalsprekers. Het instituut Camões betaalt hun salaris en in sommige gevallen neemt de plaatselijke universiteit een deel van het salaris over. Behalve een salaris krijgen ze ook boeken en ander didactisch materiaal voor het onderwijs in taal en cultuur. Ook andere onkosten worden vergoed. Het instituut Camões ontwikkelt en organiseert bovendien heel gevarieerde bijscholingsprogramma's voor leraren, vaak in samenwerking met Portugese universiteiten. Bijscholing gebeurt face-to-face en online. Aandachtspunten zijn daarbij de didactiek van het Portugees als Vreemde Taal, cultuurkunde en literatuur. Anders dan in andere landen wordt er ook veel aandacht besteed aan de historische Portugese erfenis wereldwijd en taaleducatie in het algemeen. De bijscholingen vinden zowel in Portugal als binnen het buitenlands netwerk plaats. In de PALOP-landen in Afrika waar het Portugees de officiële taal is, in Oost-Timor en in Zuid-Amerika zijn er speciale bijscholingen. Jaarlijks is er in Lissabon Portuguese Teachers Teaching Abroad speciaal voor leraren, waaraan in 2017 112 leerkrachten deelnamen.

Beurssystematiek

Portugal investeert behalve in salarissen en didactische ondersteuning ook in beurzen voor alle doelgroepen: studenten, leraren, docenten en onderzoekers. Het instituut Camões houdt toezicht op de kwaliteitsnormen en verleent erkende Portugese universiteiten of andere instellingen toegang tot de beurssystematiek. Beurzen zijn er voor zomercursussen

¹⁴ Lusofone landen zijn alle landen die tot het Portugees Gemenebest behoren en waar Portugees de officiële taal is (Brazilië, Angola, Mozambique, Guinee-Bissau, Kaapverdië, Sao Tomé en Príncipe, Volksrepubliek China (Macau) en Oost-Timor).

en voor cursussen Portugees en cultuurkunde van één jaar, voor zowel Portugese als buitenlandse studenten. Laatstejaarsstudenten komen in aanmerking voor een beurs als ze onderzoek doen of deelnemen aan een professionele training op het vlak van Portugees als Vreemde Taal. Voor leraren, docenten en onderzoekers zijn er naargelang de opzet van het onderzoek of de didactische training verschillende beurzen beschikbaar.

Het toekomstige beleid

Portugal blijft in de toekomst vooral werken aan een stevig vreemdetalenbeleid voor scholieren en de implementering van het Portugees in curricula. Het land heeft ook beslist om een netwerk op te richten aan buitenlandse universiteiten van docentschappen en leerstoelen die buitengewoon wetenschappelijk onderzoek leveren. Portugal steunt leerstoelen in zeven Europese landen: Duitsland, Frankrijk, Italië, Polen, Roemenië, Spanje en Engeland.

Figuur 17 Ondersteuning voor het Portugees

Beurs	Doelgroep	Voorwaarden	duur	totaalbedrag
Summer Course of Portuguese Language and Culture in Portugal	Portugese en buitenlandse studenten met buitenlands verblijf opfrissen taal- en cultuurkennis	Op aanbeveling van docenten die aan een erkende instelling lesgeven Cursussen aan universiteiten en instellingen die door Camões zijn erkend	1 maand eenmalig	€ 20.500 per jaar
Annual Course of Portuguese Language and Culture in Portugal	Portugese en buitenlandse studenten met buitenlands verblijf opfrissen taal- en cultuurkennis		8 maanden eenmalig	€ 57.600 per jaar
Program Fernão Mendes Pinto	Laatstejaarsstudenten bachelor of master Portugese en buitenlandse studenten, onderzoeksproject of professionele training op het gebied van Portugees als Vreemde Taal	Aangeboden aan centra Portugese Taal eigen docentschappen van Camões buitenlandse universiteiten en instellingen die door Camões zijn erkend	max. 3 jaar meermalig	€ 426.000 per jaar
Onderzoeks-programma aan universiteiten in Portugal	Portugese en buitenlandse leraren en onderzoekers met buitenlands verblijf	Gespecialiseerde studies op het vlak van Portugese taal en cultuur, i.c. masterstudies of doctorale studies	max 1 jaar meermalig	€ 72.000 per jaar
Program Pessoa	Hoogleraren met leerstoel Portugese studie aan buitenlandse universiteiten of instellingen	Uitvoering van projecten voor bijscholing en onderzoek op het vlak van Portugese taal en cultuur	3 maand meermalig	€ 2.600 per jaar
Program Vieira	Portugese en buitenlandse masterstudenten met buitenlands verblijf	Verwerving van expertise op het vlak van vertalen en tolken	max. 1 jaar meermalig	€ 13.5000 per jaar

Focus Rusland

Contact

Ministry Of Foreign Affairs Of The Russian Federation
Federal Agency for the Commonwealth of Independent States, Compatriots Living Abroad, and International Humanitarian Cooperation (Rossotrudnichestvo)

Het beleid in Rusland

De dataverzameling kwam tot stand dankzij de medewerking van Nuffic/NESO en de Nederlandse ambassade in Moskou die contact opnamen met Rossotrudnichestvo, de organisatie voor landgenoten in het buitenland en internationale humanitaire samenwerking binnen het Gemenebest van Onafhankelijke Staten, dat bestaat uit Armenië, Azerbeidzjan, Wit-Rusland, Georgië, Kazachstan, Kirgizië, Moldavië, Rusland (Russische Federatie), Tadzjikistan, Turkmenistan, Oekraïne en Oezbekistan. In een antwoordbrief op de enquête bedankt de heer P.A. Shevtsov de Taalunie uitvoerig. Hij toont grote belangstelling voor de uitwisseling van gegevens met de Taalunie en verder internationaal onderzoek. Alle gegevens uit Rusland zijn openbaar en komen van de instelling Rossotrudnichestvo die met 98 bureaus in 81 landen vertegenwoordigd is. Taalcurssussen en talencentra voor het Russisch zijn gevestigd in 58 landen waaronder ook het Gemenebest van Onafhankelijke Staten. Daar opereren in totaal 66 bureaus. Jaarlijks volgen 16.000 studenten een taaltraining.

Rossotrudnichestvo ondersteunt noch buitenlandse docenten noch scholen en universiteiten financieel. De organisatie zorgt voor een inhoudelijk programma waaraan jaarlijks circa 6000 filologen en docenten deelnemen die zo hun vaardigheden op het gebied van didactiek en educatie ontwikkelen. Uit de brief valt verder op te maken dat er veel gedaan wordt voor de promotie van het Russisch in het buitenland, maar blijkbaar alleen in de vorm van boeken- en leermiddelenpakketten die via Rossotrudnichestvo naar de desbetreffende talencentra en scholen zouden worden gestuurd.

Promotie van het Russisch in het buitenland

Om wat meer inzicht te krijgen in de werking van Rossotrudnichestvo in het buitenland, volgt een kort relaas over het beleid in Duitsland. In Berlijn zetelt de instelling in het Russisches Haus der Wissenschaft und Kultur (RHWK) dat het grootste Russische cultuurinstituut wereldwijd is.

Het fundament voor de werking van Rossotrudnichestvo in Duitsland is het Duits-Russische samenwerkingsverdrag. Sinds 1992 is er een cultureel verdrag in werking en sinds 2003 een verdrag dat betrekking heeft op het leren van de Russische taal in Duitsland en van het Duits in Rusland. Het Duitse ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap kwam in 2013 tot de conclusie dat het Russisch aan Duitse scholen intensiever moet worden gepromoot om de Duits-Russische samenwerking te versterken.

Hoewel de officiële website van het Russisches Haus der Wissenschaft und Kultur (RHWK) niet verschijnt als je op 'Russischkurse in Berlin' googelt, tenzij je er expliciet op zoekt, staat er op de website www.deu.rs.gov.ru te lezen dat er jaarlijks zo'n 200.000 mensen over de vloer komen. Het mission statement: Russische taallessen en promotie van het Russisch in het buitenland, contact met Russen die in het buitenland verblijven, samenwerking tussen Duitse en Russische wetenschappers en onderwijsexperts bevorderen en een onbevooroordeeld beeld verspreiden van de Russische cultuur en maatschappij, de wetenschap en de binnenlandse en buitenlandse politiek.

Alle docenten Russisch komen uit Rusland en werden specifiek voor het onderwijs van Russisch als Vreemde Taal opgeleid. Geïnteresseerden in de Russische taal vinden hun gading in taallessen op alle niveaus, zoals een zomercursus in Rusland, officieel erkende taalcertificaten en ondersteuning voor een studie in Rusland. De informatie op de website is zeer algemeen, verwijst links werken niet. Meer details zijn te vinden in de publicatie van het Duitse ministerie (KMK, 2013).

Rusland beschikt blijkbaar analoog met het ERK over een eigen referentiekader dat in samenwerking met de Lomonosov Universiteit in Moskou werd ontwikkeld: het TRK. Ook Telc en CertiLinga bieden certificaten Russisch aan. Het RHWK in Berlijn organiseert dan weer examens voor het verkrijgen van internationale certificaten Russisch van het Pushkin Instituut, de staatsinstelling voor de Russische taal.

De Russomobil werd in 2010 opgericht door de Bundesverband Deutscher West-Ost-Gesellschaften (BDWO) en wordt financieel gesteund door de stichting Fond Russkij Mir die in 2007 door Wladimir Putin is opgericht. De stichting Fond Russkij Mir is speciaal opgericht om het Russisch in het buitenland weer populair te maken en beschikt over een netwerk van instellingen waar onder meer leermiddelen en literatuur ter beschikking worden gesteld. De docenten die met de Russomobil onderweg zijn, komen uit Rusland (KMK, 2013) en maken reclame voor het Russisch, omdat steeds minder scholieren de taal willen leren. In de DDR was het een verplicht vak, maar nu kiezen de scholieren liever Engels of Frans.

Meer onderzoek

Omdat op de vragen 5, 6 en 7 uit de enquête helaas nog geen antwoord kwam - waarschijnlijk liggen die nog bij de desbetreffende organisaties of er is gewoon geen informatie beschikbaar - zijn in de rapportage niet alleen gegevens van Rossotrudnichestvo verwerkt, maar ook van een aantal federale diensten, publieke organisaties, stichtingen en beleidsorganen van de Russische Federatie. Daardoor blijven de data erg summier en vaag. Het zou goed zijn om met Rusland samen nog meer onderzoek te doen.

Focus Zweden

Contact

Swedish Institute (SI)

Het beleid in Zweden

Het Swedish Institute (SI) fungeert in de eerste plaats op academisch vlak als brug tussen verschillende instellingen en universiteiten en als ondersteuner van het vreemdetalenbeleid in het buitenland. Het Swedish Institute is het overkoepelend orgaan van het buitenlandse talenbeleid, maar laat het talenbeleid voor scholen over aan de Royal Society for Swedish Culture Abroad waarmee het nauw samenwerkt (www.sverigekontakt.de/wp/about-the-royal-society-for-swedish-culture-abroad). De focus ligt op het volwassenenonderwijs en op niet-Zweedse scholieren die Zweeds willen leren. Het SI stelt circa € 85.000 per jaar ter beschikking als werkingssubsidie aan de Royal Society. Dat budget is al sinds jaren constant.

Volgens Monika Wirkkala van het Swedish Institute komen de studenten in het buitenland van alle faculteiten en zijn ze vooral geïnteresseerd in een studieverblijf of in een baan in Zweden. Meestal was een cursus Zweeds in het buitenland de initiële stimulans. Dat lijkt vergelijkbaar met studenten die (aanvankelijke) Nederlands leren aan universitaire talencentra en niet een hele studie neerlandistiek volgen. Zweden probeert zo breed mogelijk te investeren in de professionalisering van docenten en leraren en in het beleid voor Zweeds als Vreemde Taal in het buitenland. De resultaten van het beleid zijn positief. Van het totaalbudget van circa € 1,1 miljoen per jaar wordt de helft besteed aan beurzen om moedertaalsprekers uit te zenden naar landen waar de salarissen te laag zijn. De rest van het budget gaat naar zomercursussen voor studenten en docenten, naar colloquia, naar gastdocenten en naar gastverblijven in Zweden voor leerplan- en leermiddelenontwikkeling en scripties.

Ondersteuning docenten

Zweden stuurt alleen docenten op aanvraag van universiteiten en gaat niet zelf op zoek naar mogelijke partners.

30 tot 40 docenten krijgen een suppletie in de vorm van een jaarlijkse beurs die van € 3000 kan oplopen tot € 20.000. Gastdocenten die tijdelijk als docent Zweeds aan een universiteit werken, komen ook in aanmerking voor een beurs. Daaraan gaat de helft van het totale budget op. Omdat docenten in Duitsland en Scandinavië goed verdienen, krijgen zij geen beurs. Van de circa 650 plaatselijke docenten krijgen er maar een paar een beurs.

Het Swedish Institute bezorgt ook boeken- en filmpakketten, didactische leermiddelen en organiseert gastdocentschappen. Daarnaast is de e-learningcursus www.learningswedish.se ontwikkeld om docenten te helpen bij het ontwikkelen van lesmateriaal. Ten slotte is er een gevarieerd bijscholingsprogramma voor universiteitsdocenten.

Beurssystematiek

Zoals hierboven vermeld is de Zweedse beurssystematiek een instrument om de salarissen van moedertaalsprekers te verhogen. Andere beurzen zijn er voor de ongeveer 40.000 studenten die een studie Zweeds volgen.

Deel 3: Nederland en Vlaanderen

Internationaal beleid Taalunie

Beleid Taalunie

Nederland en Vlaanderen (en Suriname) voeren geen eigen, afzonderlijk beleid voor de ondersteuning van het onderwijs Nederlands als Vreemde taal buiten het taalgebied, maar geven hun beleid samen vorm binnen de Taalunie. Het beleid bestaat uit drie terreinen: de neerlandistiek buiten het taalgebied, Nederlands als buurtaal en Nederlands in het Caribisch gebied.

Neerlandistiek

Het beleid voor de neerlandistiek is vanaf de jaren 90 van de vorige eeuw ontwikkeld en werpt duidelijk vruchten af. Sinds die tijd is er tot ongeveer 2010 een toename geweest van studenten en docenten, terwijl ook een duidelijke kwaliteitsslag werd gemaakt. In 2009 was er een afvlakking van de groei te zien, die onder meer werd verklaard door de invoering van de BaMa-structuur. Ook kwam er toen meer druk op de subsidies van de Taalunie, bij gelijk gebleven budgetten. Sinds 2010 is de afvlakking overgegaan in een lichte daling. Bij het vorige onderzoek waren er nog 175 universiteiten in het buitenland waar men Nederlands kon studeren, nu nog 141. Maar er verdwijnen niet alleen afdelingen, er komen er ook weer nieuwe bij.

De universiteiten en scholen in het buitenland bepalen zelf of ze Nederlands willen aanbieden. Uit het veldonderzoek van IVN (*Neerlandistiek mondiaal*, veldonderzoek IVN, mei 2018 en De Staat van het Nederlands in de wereld, veldonderzoek IVN, januari 2018) blijkt dat de steun van de Taalunie belangrijk is voor de internationale neerlandistiek. Zo staat ook in Duitsland, waar het Nederlands bij studenten en scholieren erg populair is, het Nederlands onder druk,

omdat er aan de universiteiten niet meer voldoende in docentschappen wordt geïnvesteerd. In Zuid-Duitsland is er bijvoorbeeld geen enkele leerstoel meer voor de neerlandistiek.

Speerpunten

Zoals gezegd is het beeld zeker niet alleen negatief. Er komen nog steeds nieuwe opleidingen bij en sommige opleidingen groeien zeer sterk. Er zijn ook afdelingen en onderzoeksgroepen die zichzelf succesvol weten te verankeren door samenwerkingsverbanden aan te gaan met andere disciplines of afdelingen.

De uitgangspunten voor het huidige beleid voor de ondersteuning van het onderwijs Nederlands in het buitenland zijn:

- Lokaal personeel vormt de ruggengraat van de buitenlandse neerlandistiek, ondersteuning door moedertaalsprekers is aanvullend en in principe tijdelijk; de afdelingen Nederlands dienen ingebed te zijn in de universitaire structuur. Dat veronderstelt dat de universiteiten financiële en personele verantwoordelijkheid dragen.
- De universiteiten/afdelingen zijn autonoom wat de inrichting van de curricula, de bibliotheek en de samenstelling van de docentenstaf betreft.
- De Taalunie ondersteunt waar vraag is, maar doet niet aan actieve promotie van het Nederlands.

In het beleid zijn twee vormen van ondersteuning te onderscheiden:

1. De *centrale ondersteuning* die gericht is op het lenigen van de inhoudelijke behoeften van het gehele veld. Daarbij valt te denken aan certificering, professionalisering van docenten en zomercursussen voor studenten. De keuzes voor

dit inhoudelijk aanbod worden gemaakt op basis van regelmatige behoeftepeilingen via docentenplatforms en de afdelingen Nederlands. Het Taaluniecentrum Nederlands als Vreemde Taal (sinds 2008 gevestigd in Brussel), vormde tot 2015 het loket voor de inhoudelijke ondersteuning van het onderwijs Nederlands in het buitenland. Het is daarna onderdeel van het Algemeen Secretariaat geworden dat een beleidsrol heeft;

2. De *rechtstreekse financiële* ondersteuning van afdelingen Nederlands, die wordt verstrekt conform de mogelijkheden en procedures die zijn vastgelegd in de subsidiesystematiek. Daarmee wordt maatwerk geleverd. Voorbeelden daarvan zijn:

- startsubsidies voor het opzetten van een nieuwe afdeling Nederlands;
- basissubsidies die jaarlijks worden verstrekt, voor onder andere de aanschaf van boeken en lesmaterialen;
- projectsubsidies die afdelingen Nederlands kunnen aanvragen, onder andere op het terrein van onderzoek en ontwikkeling;
- beurzen voor onderzoekers die willen promoveren of habiliteren;
- gastdocentenregelingen;
- gastschrijvers;
- colloquia voor doctorandi en habilitandi.

Tot slot is ook (regionale) netwerkvorming een belangrijk speerpunt. De Taalunie ondersteunt de werking en activiteiten van 14 regionale docentenplatforms wereldwijd. Daarnaast geeft de Taalunie ook een grote financiële bijdrage aan het driejaarlijkse IVN Colloquium en de IVN als organisatie.

Totale investering per inwoner van Nederland en Vlaanderen: **7,5 cent**, inclusief certificering (CNaVT), buurtaalonderwijs en neerlandistiek

Figuur 18 Budgetten 2018 (werkelijke kosten)

Domein	Budget	/inwoners taalgebied ¹⁵	/studenten 13.5000
		Ca. 24.000.000	
Internationale neerlandistiek	€1.103.567	€ 0,046 = 4,5 ct/ inwoner	€81,74/ student 13.500 studenten i.nl
Buurlanden	€313.927	€0,013 = 1,3 ct/ inwoner	€0,78 ct/ leerling Ca. 400.000 leerlingen
Totaal CNaVT	€406.000	€0,017 = 1,7 ct/ inwoner	onbekend ¹⁶

Totale investering per inwoner van Nederland en Vlaanderen: **7,5 cent**, inclusief certificering (CNaVT), buurtaalonderwijs en neerlandistiek.

Buurlanden

De leidraad voor het Taalunie-beleid voor het onderwijs Nederlands als Vreemde Taal (NVT) in de buurtaalregio's is het *Protocol van Overeenstemming* dat de overheden van de vijf buurtaalregio's in 2017 ondertekenden. Met het oog op duurzaam en kwaliteitsvol NVT-onderwijs staan daarin de volgende uitgangspunten:

1. Er komt een doorlopende leerlijn Nederlands als Vreemde Taal/Buurtaal, ingevuld door bijvoorbeeld lessencycli, voortgangstoetsen en lesmateriaal;
2. De professionalisering van NVT-lesgevers staat voorop, met als uitgangspunt dat de deskundigheid van de lesgevers een voorwaarde is voor de duurzaamheid en kwaliteit van het NVT-onderwijs;
3. Het Nederlands en de arbeidsmarkt: er moet aandacht zijn voor het NVT-onderwijs in het beroepsonderwijs en voor de samenwerking met het bedrijfsleven;

¹⁵ Inwoners NL 2018: 17.181.045 (bron CBS.nl); 6.552.967 (statbel.fgov.be: 1-1-2018); Suriname 2016 / 575.763 (<https://statistics-suriname.org/bevolkingsstatistieken-4/>).

¹⁶ Er zijn immers heel veel deelnemers die noch uit de neerlandistiek, noch uit de buurlanden komen.

4. Grensoverschrijdende samenwerking en uitwisseling tussen de buurlanden, rekening houdend met de regionale verschillen op het gebied van administratie en onderwijscultuur.

In de buurtaalregio's werkt de Taalunie samen met de voor het NVT-onderwijs bevoegde overheden waarmee jaarlijks afspraken worden gemaakt. Deze afspraken vormen het gedecentraliseerde beleid. In de Duitstalige buurtaalregio's Noordrijn-Westfalen, Nedersaksen en Ostbelgië worden de afspraken via stuurgroepen gemaakt en hebben de lokale overheden bepaalde activiteiten en projecten volledig of gedeeltelijk overgenomen en gefinancierd, zoals de doorlopende leerlijn en het buurtaalonderwijs. Dat komt vooral doordat er per buurtaalregio jaarlijks afspraken met de bevoegde overheden worden gemaakt. Dat leidt ertoe dat alle activiteiten en projecten binnen de beleidskaders van de regio vallen.

Het beleid in Noord-Frankrijk wordt bepaald in samenwerking met het Comité des Directeurs, de stuurgroep met sleutelactoren uit het NVT-onderwijs in Hauts-de-France. Voor de Franse Gemeenschap in België overlegt de Taalunie jaarlijks met inspecteurs van de Federatie Wallonië-Brussel en de pedagogische begeleiders uit de verschillende onderwijsnetten.

Naast het gedecentraliseerde beleid biedt de Taalunie regio-overschrijdende ondersteuning aan, gericht op vertegenwoordigers en lesgevers uit alle buurtaalregio's. Onder deze activiteiten vallen onder andere het diagnostische jongerenexamen voor leerlingen en verschillende bij- en nascholingen voor NVT-docenten. Op deze manier worden internationale contacten gelegd en kennis en expertise uitgewisseld. Ten slotte cofinanciert de Taalunie uiteenlopende projecten en activiteiten, zoals naschoolse activiteiten en uitwisselingen ter ondersteuning van het NVT-onderwijs in de buurtaalregio's, zowel voor lesgevers als voor leerlingen. De budgettaire verhouding decentraal en centraal beleid is ongeveer 75%-25%.

We moeten heel voorzichtig zijn met vergelijkingen van uitgaven aan onderwijs van de taal in het buitenland. Er kunnen nl. verschillen zijn in wat met de betreffende budgetten wordt bekostigd. Zo maakt bij het ene land examinering (vgl. CNaVT) wel deel uit van de budgetten, bij het andere land niet. Toch is het zinvol om de cijfers samen te presenteren en met de nodige voorzichtigheid vallen er wel degelijk patronen waar te nemen die een indicatie geven van de investeringen die landen in het buitenlandse onderwijs van taal en cultuur doen¹⁷.

Nederlands als Vreemde Taal in het Caribisch gebied

Naast de programma's ter ondersteuning van Nederlands als buurtaal en van de neerlandistiek in het buitenland heeft de Taalunie ook programma's ter ondersteuning van het onderwijs Nederlands als Vreemde Taal in het Caribisch gebied. De situatie verschilt van de andere programma's omdat Nederlands op deze Caribische eilanden een officiële taal is en omdat de eilanden deel uitmaken van het Koninkrijk der Nederlanden, drie eilanden zelfs van het land Nederland. Nederlands is op deze eilanden soms de schooltaal en soms een schoolvak. Omdat de taal geen omgangstaal is, stelt dat bijzondere eisen aan de manier waarop les wordt gegeven. De ondersteuning van de Taalunie is hier met name gericht op het invoeren van vreemdetaaldidactiek. Het gaat potentieel om in totaal ongeveer 200.000 leerlingen. Daar waar de vreemdetaaldidactiek is ingevoerd en daadwerkelijk wordt toegepast, wordt een grote verbetering gerealiseerd, zowel in taalbeheersing als in de attitude tegenover het Nederlands.

Toekomstig beleid

De Taalunie zal het komende jaar het beleid onder de loep nemen en bekijken of het huidige instrumentarium nog steeds adequaat is. Het doel is om het beleid zo te ontwikkelen dat:

¹⁷ Voor de meeste landen zijn de budgetten exclusief de personeelskosten van de organisaties die ze beheren (vgl. ministeries, Taalunie).

- de beschikbare middelen zo doelmatig mogelijk worden benut;
- er wordt voorzien in belangrijke behoeften van stakeholders binnen en buiten het taalgebied;
- alle betrokkenen zich bewust zijn van de (verschillende) relevantie(s) en meerwaarde(s) en die ook meer zichtbaar maken in het beleid;
- de neerlandistiek optimaal is ingebed in de plaatselijke hoger onderwijsstructuur en in lokale en internationale samenwerkingsverbanden, waardoor ze toekomstbestendig is.

Binnenland: vreemdetalenbeleid Nederland en Vlaanderen

Focus Nederland

Contact

Ministerie van OCW

Nuffic

Primair onderwijs

Scholen in het primair onderwijs zijn verplicht om Nederlands en Engels in de reguliere onderwijstijd aan te bieden. Daarnaast mogen scholen Frans en Duits aanbieden in de vrije ruimte. Op dit moment zijn er 81 scholen in het primair onderwijs waar Duits wordt aangeboden. Hongaars, Pools, Portugees, Russisch, Koreaans en Zweeds mogen niet in de reguliere onderwijstijd worden gegeven. Het staat scholen wel vrij om deze talen aan te bieden buiten de onderwijstijd, bijvoorbeeld naschools of in het kader van de brede school. Daar is vanuit de overheid geen beleid voor ontwikkeld.

Voortgezet onderwijs

Voor het vreemdetalenonderwijs in het voortgezet onderwijs geldt dat scholen zich moeten houden aan de inrichtingsvoorschriften voor de onderwijstypen die zij in huis hebben. Dat betekent dat in ieder geval de verplichte vakken moeten worden aangeboden en daarnaast moet er een vakkenaanbod zijn waaruit leerlingen een keuze kunnen maken.

Voor de vreemde talen geldt het volgende: Engels moet altijd worden aangeboden, Frans en Duits in ieder geval in de onderbouw van havo, vwo en de theoretische leerweg van het vmbo. Verder zijn in het vmbo Arabisch, Turks en Spaans mogelijke examentalen en in het havo/vwo Arabisch, Turks, Spaans, Italiaans en Russisch. In het vwo kan daarnaast nog Chinees worden aangeboden. Andere talen zijn geen examentalen. Scholen in het voortgezet onderwijs ontvangen geen extra financiering als zij bepaalde talen aanbieden. Voor de zeven onderzochte talen geldt dat alleen Duits op het merendeel van de scholen in het voortgezet

onderwijs wordt aangeboden. In de onderbouw van havo en vwo is Duits een verplicht vak voor alle leerlingen. Russisch wordt op 25 scholen aangeboden. In het vmbo en in de bovenbouw van havo en vwo is Duits een keuzevak en op havo/vwo-scholen is Russisch dat ook. In alle schooltypen kunnen leerlingen in die taal ook examens afleggen, in het ene type wat vaker en dan in het andere.

De talen Zweeds, Pools, Hongaars, Koreaans en Portugees zijn geen officiële schooltalen, ze worden niet genoemd in de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO) of het Inrichtingsbesluit WVO, maar een school mag die talen wel in de eigen vrije ruimte aanbieden. Of scholen dat doen, wordt niet bijgehouden, maar bij OCW bestaat de indruk dat dat niet het geval is. Een havo- of vwo-school mag die talen ook als examenvak aanbieden, maar alleen met expliciete goedkeuring van het ministerie. Die goedkeuring is nooit gevraagd, op één uitzondering na: voor het Portugees. De school die de goedkeuring vroeg, is er inmiddels weer mee gestopt.

Middelbaar beroepsonderwijs

Met uitzondering van Engels, Nederlands en rekenen schrijft het ministerie van OCW niet voor welke vakken verplicht zijn voor het mbo. Scholen ontvangen een lumpsum en zijn verder vrij in de invulling van het vakkenpakket.

Hogescholen en universiteiten

Iedere hoger onderwijsinstelling is vrij om zelf te bepalen welke vakken ze wil aanbieden, de overheid stelt er geen richtlijnen voor op. De onderzochte talen worden bijna allemaal in Nederland op universitair niveau aangeboden, alleen voor het Hongaars is er geen studie binnen het Nederlandse hoger onderwijs.

Duits kun je studeren aan minstens vier universiteiten, Pools, Russisch en Zweeds worden onderwezen in diverse opleidingen bij diverse universiteiten, Portugees is in elk geval onderdeel van Latijns-Amerikastudies aan de Universiteit Leiden en Koreaans kun je studeren aan de Universiteit Leiden bij Koreastudies.

Ondersteuning van het taalonderwijs

Universiteiten, ROC's en scholen in het primair en voortgezet onderwijs ontvangen een lumpsumbekostiging en kunnen binnen bepaalde richtlijnen zelf beslissen hoe zij dit bedrag besteden. Scholen ontvangen in principe dus geen extra financiering als zij een bepaalde taal aanbieden. In het basis- en voortgezet onderwijs bestaat wel een aantal programma's ter bevordering van het vreemdetalenonderwijs. Van de zes onderzochte talen wordt alleen het Duits ondersteund.

Programma's Nuffic

Met betrekking tot het basis- en voortgezet onderwijs voert het Nuffic (www.Nuffic.nl) verschillende programma's uit om het vreemdetalenonderwijs te bevorderen. Het Nuffic is door OCW aangewezen om onder andere de internationalisering in het onderwijs te stimuleren en om scholen ondersteuning te bieden bij het vreemdetalenonderwijs. Programma's op het gebied van internationalisering, zoals uitwisselingsprogramma's, zijn uit beschouwing gelaten, omdat deze niet door de rijksoverheid worden gesubsidieerd, maar door de Europese Commissie (Erasmus+). De uitvoeringskosten van die programma's (Erasmus+ en eTwinning) worden wel door het Rijk betaald.

Vroeg vreemdetalenonderwijs (vvto)

Dit programma bestaat uit extra uren Engels, Frans of Duits (Buurtaalonderwijs) vanaf de eerste groepen op de basisschool. In het schooljaar 2017-2018 boden bijna 1400 scholen vvto aan, waarvan enkele tientallen Frans en Spaans, 81 Duits en 1300 Engels. Een overlap is mogelijk.

Subsidie: scholen kunnen financiële ondersteuning aanvragen voor lesmateriaal en voor een nascholingscursus vvto. In principe kunnen scholen maximaal drie jaar of drie keer een beroep doen op deze IPV-Talensubsidie (Internationalisering Primair Onderwijs en Voortgezet Onderwijs). Per jaar wordt maximaal € 5000 verstrekt.

Versterkt talenonderwijs (vto)

Bij versterkt talenonderwijs worden er extra uren vreemdetalenonderwijs of onderwijs in niet-reguliere talen aangeboden, bovenop de in het curriculum verplichte uren in het voortgezet onderwijs. Deze extra uren worden benut voor verdieping of verbreding van de lesstof. Scholen kunnen ervoor kiezen om hun leerlingen een internationaal erkend certificaat te laten behalen voor de onderwezen taal. Er bestaan certificaten voor Engels, Duits en Frans.

Tweetalig onderwijs (tto)

Het tto in het reguliere Nederlandstalige voortgezet onderwijs werkt volgens de CLIL-methode, wat inhoudt dat voor niet-talenvakken, zoals aardrijkskunde of biologie, een andere taal dan het Nederlands als voertaal wordt gebruikt. Momenteel bieden 132 scholen tto aan in het Engels.

Subsidie: maximaal € 10.000 per schooljaar voor de aanschaf van lesmateriaal, nascholing van docenten in Nederland en de ontwikkeling van producten en instrumenten. Via het netwerk tto biedt het Nuffic ook advies en inhoudelijke ondersteuning. Vakdocenten komen samen in vakdocentenbijeenkomsten en voor de leerlingen worden diverse activiteiten georganiseerd. Maatwerk behoort ook tot de mogelijkheden.

Netwerk LinQ

De scholen in het netwerk LinQ hebben op regelmatige basis contact met elkaar en wisselen kennis en ervaring uit. Het netwerk is bedoeld ter versterking van het talenonderwijs Frans en Duits in het voortgezet onderwijs. Uitgangspunt is om binnen de reguliere lestijd het talenonderwijs te intensiveren. Het verschil met het versterkt talenonderwijs (vto) is dat er bij vto

specifieke criteria bestaan waaraan scholen moeten voldoen. Scholen die via LinQ versterking van het talenonderwijs aanbieden, zijn vrijer in de wijze waarop zij dat doen.

Scholen die meedoen aan LinQ krijgen één jaar professionele begeleiding in de vorm van nascholingen en coaching.

Momenteel doen 152 scholen in het voortgezet onderwijs mee aan LinQ, dat aantal gaat over Frans en Duits samen. Het budget voor LinQ bedraagt jaarlijks € 375.000.

Taalassistenten

In dit programma ondersteunt een moedertaalspreker maximaal één schooljaar het taalonderwijs in Duits en Frans in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. De taalassistent studeert of is afgestudeerd aan een lerarenopleiding in Duitsland of Oostenrijk. Nuffic biedt een beurs van € 900 per maand.

Assistent-docenten: een tweejarig programma waarbij native speakers worden opgeleid tot eerstegraads of tweedegraads taaldocent. Assistent-docenten worden ingezet in het voortgezet onderwijs en de lerarenopleidingen. Dit jaar zijn er 10 Duitse assistent-docenten eerstegraads en 10 assistent-docenten tweedegraads voor Frans en Duits tezamen. Nuffic heeft voor de taalassistenten en de assistent-docenten jaarlijks ongeveer € 675.000 ter beschikking, inclusief de beurzen (€ 360.000).

Specifiek voor Duits

Speciaal voor het Duits is er het Prämienprogramm: rond de 20 leerlingen uit 5-vwo die uitblinken in Duits kunnen deelnemen aan een reis naar Duitsland van vier weken. Het gaat om een prestigieus programma, waarbij Duitsland de kosten betaalt die ter plekke gemaakt worden en het Nuffic de reis naar de bestemming in Duitsland. Hiervoor heeft het Nuffic een budget van rond de € 35.000. Voor meer informatie: www.praemienprogramm.nl.

Focus Vlaanderen

Contact

Departement Onderwijs en Vorming

Internationalisering van het onderwijs in Vlaanderen

Voorbeelden van initiatieven die de internationalisering van het onderwijs bevorderen:

- Individuele leermobiliteit binnen en buiten Europa voor personeel, studenten in het hoger onderwijs en leerlingen uit het initieel beroepsonderwijs (Erasmus +);
- Strategische partnerschappen voor samenwerking rond innovatie en uitwisseling van goede praktijken en 'school exchange'-partnerschappen (Erasmus +)
- Buurklassen;
- Erasmus Belgica;
- Intercommunautaire uitwisseling binnen België;
- eTwinning, een platform waarop Europese scholen met elkaar in contact kunnen komen;
- Epale, het elektronisch platform voor volwasseneneducatie;
- Europass;
- In het secundair onderwijs werd op 1 september 2014 Content and Language Integrated Learning (CLIL) ingevoerd. CLIL is een vorm van taak- en taalgeïntegreerd onderwijs waarbij tot 20% van de vakken uit het niet-talige curriculum, zoals aardrijkskunde, in het Frans, Engels of Duits aangeboden worden. CLIL wil leerlingen functioneel meertalig maken, door het instrueren van de doeltaal aan het onmiddellijk bruikbare nut ervan te koppelen. Scholen hebben zelf de keuze om CLIL aan te bieden. In september 2018 zal het aantal van 100 CLIL-scholen overschreden worden.

Veranderingen sinds de studie 2010

Internationalisering

Vlaanderen zal nog in 2018 beginnen met het ontwikkelen van een nieuwe internationaliseringsstrategie die verder gaat dan enkel studentenmobiliteit.

Vreemde talen in het onderwijs

Vanaf de eerste kleuterklas mag vreemdetaleninitiatie aangeboden worden. Dit mag in iedere taal, dus ook in het Duits, Zweeds, Pools, Portugees, Hongaars en Russisch. Voorheen moesten scholen die vreemdetaleninitiatie wensten te geven steeds beginnen met een initiatie Frans, maar sinds september 2017 is de prioriteit van het Frans vervallen.

In het basisonderwijs is voor de Nederlandstalige scholen alleen Frans vanaf het vijfde leerjaar een verplicht vak. Wel kunnen sinds september 2017 Duits en Engels facultatief aangeboden worden vanaf het derde jaar in het gewoon lager onderwijs, op voorwaarde dat de leerlingen het Nederlands voldoende beheersen. De school maakt zelf de inschatting of leerlingen het Nederlands voldoende beheersen om in aanmerking te komen voor dat aanbod. Voor het facultatief aanbod Engels en Duits zijn geen eindtermen vastgelegd. De school kiest zelf de inhoud. De generiek geformuleerde eindtermen voor Frans kunnen als inspiratiebron dienen.

Sinds het schooljaar 2014-2015 kunnen secundaire scholen vrij kiezen welke vierde taal zij aanbieden in de derde graad van het secundair onderwijs. Gezien de groeiende internationalisering was het opportuun om een verruiming van het vreemdetalenaanbod in het secundair onderwijs mogelijk te maken. De keuze van talen wordt niet door de overheid vastgelegd, maar overgelaten aan de de scholen. Concreet betekent dit dat de onderzochte talen als keuzevak kunnen worden aangeboden. Duits is de enige uitzondering, want dat kan ook een verplicht vak zijn.

In het door de overheid erkende en gefinancierde en gesubsidieerde volwassenenonderwijs worden onder meer taalopleidingen Duits, Hongaars, Pools, Portugees, Russisch en Zweeds aangeboden. Volwassenen en jongeren vanaf 16 jaar kunnen in deze centra een taalopleiding volgen en een erkend studiebewijs behalen. Duits als verplicht vak komt in het volwassenenonderwijs alleen voor in de opleiding Economie-Moderne talen van het studiegebied

Algemene Vorming. Dat is een opleiding in het volwassenenonderwijs die leidt tot een diploma secundair onderwijs. Het initiatief voor de ontwikkeling van een nieuwe opleiding ligt bij de onderwijskoepels. De overheid beoordeelt enkel de kwaliteit en stelt bepaalde criteria vast waaraan een nieuwe taalopleiding moet voldoen.

Ondersteuning vreemde talen buiten het onderwijs

Scholen en leraren ontvangen de nieuwsbrieven en het magazine van het onderwijstijdschrift Klasse (www.klasse.be) en kunnen leermiddelen delen via de leermiddelensite KlasCement (www.klascement.net). Op KlasCement kunnen ze onder meer inspiratie vinden voor taallessen Duits, taalinitiatie en talensensibilisering in het basisonderwijs, maar ook voor een les in een vreemde taal, bijvoorbeeld Duits of Portugees. Ook leermiddelen voor CLIL-lessen Duits in het secundair onderwijs worden op het platform gedeeld. Klasse en KlasCement zijn platformen die ondersteund worden door het Departement Onderwijs en Vorming van de Vlaamse overheid.

Het Departement Onderwijs en Vorming ondersteunt professionalisering voor leraren Duits. Via een samenwerkingsovereenkomst tussen Duitsland en de drie Belgische gemeenschappen, kunnen jaarlijks 15 Vlaamse leerkrachten gratis deelnemen aan een nascholingsweek in Duitsland, meestal aan het Goethe-Instituut in Berlijn. In ruil daarvoor financiert het Vlaamse Departement Onderwijs en Vorming een nascholingsweek Frans voor Duitse leerkrachten in Oostende.

De Vlaamse overheid heeft geen overzicht van initiatieven van privé-aanbieders, culturele diensten van ambassades of derden die de kennis van de genoemde talen willen bevorderen.

Figuur 19 Vergelijkend overzicht vreemde talen in het onderwijs in Nederland en Vlaanderen

	DT	HU	PL	PT	RU	KO	ZW
PO							
vrije keuze school	VL						
vrije ruimte *	NL						
naschoolse activiteit*		NL	NL	NL	NL	NL	NL
VO							
verplicht vak	VL NL						
Keuzevak	VL	VL	VL	VL	VL	VL	VL
Keuzevak	NL	O	O	O	O	O	O
vrije ruimte		NL	NL	NL		NL	NL
BO							
keuze school	VL	VL	VL	VL	VL	VL	VL
keuze school	NL	NL	NL	NL	NL	NL	NL
HO							
eigen keuze universiteit	VL	O	VL	VL	VL	VL	VL
eigen keuze universiteit	NL	O	NL	NL	NL	NL	NL

Primair onderwijs

In Vlaanderen mag Duits in de school vanaf groep 1 als initiatie worden aangeboden. Vanaf groep 6 is Duits ook als taalvak mogelijk. In Nederland daarentegen is Duits alleen in de zogenaamde vrije ruimte toegelaten. Wel krijgen in tegenstelling tot Vlaanderen al de andere talen ook als naschoolse activiteit een plek. In Nederland loopt sinds 2014 een pilot voor het programma Tweektalig Primair Onderwijs waaraan 90 scholen deelnemen. De pilot houdt in dat er vanaf groep 1 Engels wordt gesproken in 30% tot 50% van de lestijd.

Voortgezet onderwijs

In Nederland wordt Content and Language Integrated Learning (CLIL) in het Engels en het Duits aangeboden, terwijl in Vlaanderen CLIL ook in het Frans wordt aangeboden. In Nederland vallen CLIL-scholen onder de noemer 'tto': tweektalig onderwijs.

Duits kan zowel in Nederland als in Vlaanderen als verplicht vak of als keuzevak in het curriculum worden opgenomen. Voor de andere talen uit deze studie biedt Vlaanderen de mogelijkheid ze als keuzevak binnen het lessenpakket aan te bieden. In Nederland kan dat alleen voor het Russisch. In het beroepsonderwijs bepalen de scholen zelf welke talen moeten worden aangeleerd.

Hoger onderwijs

Bij het Hoger Onderwijs valt op dat Hongaars en het Portugees niet meer als studierichting bestaan.

Opvallende tendensen en conclusies

De belangrijkste tendensen uit de vergelijking van het internationale beleid worden hier besproken en ter discussie gesteld voor eventueel verder onderzoek.

De rol van taal(onderwijs) in internationale betrekkingen

Duitsland, Hongarije, Portugal en Zweden investeren fors in hun internationale taal- en cultuurbeleid, veel meer per inwoner dan het Nederlandse taalgebied via de Taalunie. Polen wil binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken een eigen afdeling voor internationale uitwisseling oprichten. Rusland investeert sinds 2009 veel in taal- en cultuurbeleid.

Investerings in taal en cultuur zijn voor deze landen een belangrijk politiek instrument, met met het doel om politieke, economische, diplomatieke en culturele contacten internationaal te versterken. Er worden nieuwe internationaliseringsstrategieën ontwikkeld die verder gaan dan studentenmobiliteit, met name door Duitsland. De andere landen kunnen daarover nog worden ondervraagd. Op de website van het Portugese Camões staat wat er onder internationalisering wordt verstaan: 'Co-operation should be seen as an investment and not as an expense, and as a means of development rather than providing assistance whilst complementing and strengthening other areas of foreign policy, particularly economic diplomacy and cultural activities overseas with all the mutual benefits involved.' (www.instituto-camoes.pt)

Kortom, de onderzochte landen zien politieke, diplomatieke, economische en culturele belangen wat ertoe leidt dat hun investeringen in het buitenlandse onderwijs van hun taal en cultuur toenemen. Hiermee vergeleken is het beleid van Nederland en Vlaanderen

ten aanzien van het buitenlandse onderwijs van de taal relatief 'beleidsarm' en weinig ambitieus. Onderwijs van taal en cultuur buiten het taalgebied kan de impact van het internationaal beleid van Nederland en Vlaanderen vergroten. Uit de eerste pilots van de veldanalyse neerlandistiek blijkt dat bijvoorbeeld de economische en diplomatieke meerwaarde van de studie Nederlands in Italië en Polen wel degelijk aanwezig is¹⁸. Dat pleit voor herbezinning op de ambities en doelen van het beleid.

Daar komt nog bij dat de investeringen van de onderzochte Europese landen schril afsteken tegen die van landen buiten Europa, zoals China en India, zoals blijkt uit het rapport dat de Duitse overheid liet maken door de Hertie School of Governance¹⁹. Deze talen hebben grote aantrekkingskracht op studenten, vanwege de vele beurzen, jaarlijkse zomercursussen en andere voorzieningen. De afdelingen Nederlands ervaren daarvan flinke concurrentie. De gegevens roepen duidelijk het beeld op dat het 'buiten Europa gebeurt'.

Het initiatief van de Taalunie om met andere Europese landen in gesprek te gaan over het internationale taal- en cultuurbeleid lijkt daarom zinvol. Het zou goed zijn als de beleidsverantwoordelijken van de Taalunie, maar ook die van buitenlandse zaken en internationaal beleid van Nederland en Vlaanderen, zich bezinnen op de doelen en ambities van het beleid voor onderwijs van taal en cultuur buiten het taalgebied. Dat onderwijs kan

¹⁸ Het Nederlands internationaal. De rol van het Nederlands en de neerlandistiek in Italië. Ilse van der Horst e.a., Nederlandse Taalunie,

¹⁹ Hertie School of Governance 2017

de impact van het gevoerde beleid op andere beleidsterreinen versterken.

Promotie of ondersteuning?

Uit de gegevens van de enquêtes blijkt dat een aantal landen duidelijk de eigen taal en cultuur promoot en daarbij variërend van proactief tot offensief te werk gaat. Duitsland voert wereldwijd campagnes om het imago van het Duits te verbeteren en dat heeft succes, zoals de samenwerking met Rusland laat zien. Ook Rusland en Hongarije streven proactief naar verspreiding van hun taal en cultuur.

Zoals hiervoor beschreven, is het beleid van de Taalunie ten aanzien van het onderwijs Nederlands buiten het taalgebied altijd ondersteunend en volgend geweest. Waar initiatief is voor onderwijs Nederlands en waar Nederlands wordt onderwezen of bestudeerd, biedt de Taalunie ondersteuning. De Taalunie promoot het Nederlands niet. Dit heeft als voordeel dat er ter plaatse daadwerkelijk draagvlak is voor de studie of het vak Nederlands, maar het brengt ook nadelen mee. Voor de aanwezigheid van Nederlands als studie wereldwijd is het taalgebied afhankelijk van initiatieven elders. Misschien is dat ook de reden dat de studie Nederlands pas laat voet aan de grond krijgt in nieuwe economieën, zoals India, Brazilië, Argentinië en China.

Ook om andere redenen is soms een proactiever beleid wenselijk. Zo vragen de letterenfondsen al enige tijd om gerichte ondersteuningsprogramma's om de aanwas van vertalers van en naar bepaalde talen te stimuleren. Het is een gemiste kans dat de toename van vertalers in specifieke talen niet gestimuleerd wordt via gerichte programma's voor de neerlandistiek.

Het gevolgde perspectief brengt met zich mee dat er weinig concrete informatie is over de belangrijke rol die taal vervult en kan vervullen in politieke, diplomatieke, economische, culturele en andere contacten. Bovendien wordt niet geredeneerd vanuit strategische, culturele, diplomatieke, economische of andere belangen. Dit onderzoek en de gelijktijdig uitgevoerde veldanalyse kunnen daarin verandering brengen. Deze resultaten

pleiten voor bezinning op het uitgangspunt om 'volgend' beleid te voeren. De vraag is of een meer proactief beleid niet gepaster is. Inmiddels begint in veel geledingen wel het besef te groeien dat voor internationalisering alleen Engels niet volstaat.

Accenten in het beleid: menskracht, netwerken, studenten, kwaliteit?

Bij de ondersteuning van het buitenlandse onderwijs van taal en cultuur kunnen landen verschillende accenten leggen, bijvoorbeeld: stimulansen creëren voor studenten, deskundigheidsbevordering van docenten aanbieden, docenten en/of moedertaalsprekers uitzenden, beurzen verstrekken of gastdocenten betrekken.

In de resultaten valt op dat de Taalunie een zeer divers pakket aan ondersteuningsmogelijkheden biedt, gericht op de behoeften en de kwaliteit van het buitenlandse onderwijs. De initiatieven zijn wel allemaal kleinschalig en met heel bescheiden middelen: waar andere landen grote aantallen moedertaalsprekers uitzenden of veel docenten met een toeslag op het salaris op pad sturen, gebeurt dit vanuit Nederland en Vlaanderen slechts voor een kleine groep landen met een bescheiden toeslag op tijdelijke basis. Ook het aantal beurzen, plaatsen voor zomercursussen en projectfinancieringen is heel bescheiden. Studenten kunnen bijvoorbeeld vaak maar één keer of helemaal nooit deelnemen aan een zomercursus. Daardoor missen lokale docenten vaak dergelijke extra 'pr-instrumenten' die helpen om de studie aantrekkelijk te maken. De promotie van de studie Nederlands is een taak van de afdelingen en universiteiten, maar deze ervaren op dit punt vaak concurrentie van andere talen.

Een heel sterk punt van het Taaluniebeleid is dat ze vergeleken met andere landen sterk inzet op regionale netwerkvorming. De Taalunie ondersteunt regionale docentenplatforms, wat belangrijk is omdat docenten Nederlands meestal in kleine afdelingen werken. Vaak zijn het zelfs een- of tweepitters. Zij kunnen op deze manier profiteren van de samenwerking en de grotere schaal die daardoor ontstaat, bijvoorbeeld bij het

organiseren van evenementen en het ontwikkelen van lesmateriaal en specifieke trajecten. Ook kan onderzoekssamenwerking een belangrijke bijdrage leveren aan de verankering van de opleidingen in de universiteit. Door de grote werkdruk bij de medewerkers van afdelingen Nederlands, is er de laatste tijd sprake van onderbenutting van het potentieel dat de afdelingen hebben. De menskracht en de middelen om de kansen van deze samenwerking optimaal te benutten, zijn schaars.

Inhoudelijke sturing versus decentraal ondersteunen

Anders dan bij de meeste landen is de ondersteuning die de Taalunie biedt primair decentraal, waarmee ze ruimte laat voor lokale invulling van het onderwijs. Een belangrijk uitgangspunt is dat het onderwijs Nederlands, of dat nu primair of universitair onderwijs is, deel uitmaakt van en werkt vanuit de visie van het onderwijsbeleid ter plaatse. Vanuit het Nederlandse taalgebied is daarom weinig inhoudelijke sturing. Exemplarisch hiervoor is dat het taalgebied anders dan de meeste andere landen, geen boekenpakketten stuurt, maar afdelingen een bescheiden budget ter beschikking stelt om dit naar lokale behoefte en inzicht te besteden aan het onderwijs. Het beleid lijkt hiermee ook goed aan te sluiten op het Nederlandse uitgangspunt van de vrijheid van onderwijs. Nascholing en deskundigheidsbevordering van docenten gebeurt wel deels via centrale ondersteuning, door docentencursussen te organiseren in het Nederlandse taalgebied.

Investeren in ‘menskracht’

Bijna unaniem - gegevens voor Polen en Rusland ontbreken - wordt de investering in ‘menskracht’ als het meest succesvolle instrument beschouwd. Dit gebeurt enerzijds door allerlei vormen van professionalisering en door suppleties te betalen op lokale salarissen, anderzijds gebeurt dit door docenten uit te zenden en zo daadwerkelijk menskracht ter beschikking te stellen.

Investeren

- Uitbetaling salarissen (Portugal)
- Suppletieregeling (Duitsland, Taalunie)
- Nascholingsprogramma's (Duitsland, Hongarije, Portugal, Zweden, Taalunie)

De Hongaarse regering legt per decreet vast dat het netwerk van Hongaarse lectoren in het buitenland moeten worden uitgebreid. Voor Duitsland is de investering in de jonge generatie dan weer van primordiaal belang, omdat jongeren de werknemers en beslissers van de toekomst zijn. Dat verklaart de inzet van het Duitse PASCH-programma in scholen. Het zou interessant zijn om in nader onderzoek uit te pluizen welke visies ten grondslag liggen aan de financiële ondersteuning en hoe de bedragen worden bepaald. Dat was binnen het kader van dit onderzoek niet mogelijk om te achterhalen.

De mogelijkheden voor personele ondersteuning zijn bij de Taalunie relatief gering vergeleken met andere talen. Dat gebrek aan steun wordt bij de neerlandistiek sterk gevoeld. De werkdruk is extreem, waardoor docenten nauwelijks de gelegenheid hebben om allerlei kansen voor de neerlandistiek te benutten, zoals connecties maken met de arbeidsmarkt, inspelen op culturele activiteiten en voorzien in de behoeften aan vertalers. Dat is ook voor het taalgebied zelf een gemiste kans.

Het vreemdetalenbeleid in Vlaanderen en Nederland

In Nederland en Vlaanderen is er veel mogelijk op het gebied van vreemdetalenonderwijs. Soms zijn de vakken verplicht, maar als dat niet het geval is, is er vrijwel altijd de mogelijkheid een vak aan te bieden binnen de vrije ruimte of buiten het reguliere curriculum. Scholen in Nederland in het primair onderwijs zijn verplicht om Nederlands en Engels in de reguliere onderwijstijd aan te bieden, Duits mogen ze in de vrije ruimte aanbieden en de andere onderzochte talen kunnen gegeven worden buiten het reguliere onderwijs. In het voortgezet onderwijs verschilt het aanbod per onderwijstype. In havo en vwo moet Duits aangeboden worden, voor de andere talen zijn geen richtlijnen, maar

de scholen zijn vrij die talen ook aan te bieden. In het beroepsonderwijs maken de onderzochte talen geen deel uit van het verplichte curriculum, maar kunnen de scholen als ze willen onderwijs in de onderzochte talen aanbieden. Alleen Duits en Russisch zijn examenvakken, voor de andere talen heeft een school goedkeuring nodig om een centraal examen te organiseren. In Nederland kun je alle onderzochte talen op universitair niveau studeren, alleen Hongaars niet²⁰.

In Vlaanderen mag vanaf de kleuterschool een vreemdetaleninitiatie aangeboden worden. Sinds 2017 hoeft dat niet meer eerst het Frans te zijn. In het basisonderwijs is Frans vanaf het vijfde leerjaar een verplicht vak. Als leerlingen het Duits en Engels goed genoeg beheersen staat het de scholen vrij ook Duits en Engels aan te bieden.

Sinds 2014 mogen scholen in het secundair onderwijs naast Frans, Duits en Engels een vierde taal aanbieden als keuzevak. Concreet betekent dit dat de onderzochte talen als keuzevak kunnen worden aangeboden. Duits is een uitzondering, want dat kan ook een verplicht vak zijn.

Onderzoek en netwerk internationaal talenbeleid

Voor het Algemeen Secretariaat van de Taalunie was een nevendoelstelling van dit onderzoek in contact komen met vergelijkbare organisaties met het oog op uitwisseling van gegevens en samenwerking. Duitsland, Hongarije, Portugal, Zweden en de Taalunie zijn zich ervan bewust dat het zinvol is om het onderzoek naar het eigen talenbeleid uit te breiden. Duitsland startte in 2015 met een vergelijkende studie naar het taal- en cultuurbeleid in alle landen wereldwijd en wil die studie om de vijf jaar herhalen om tendensen in de ontwikkeling van het beleid op te sporen. Hongarije wil in de toekomst uitdrukkelijk meer onderzoek rond het eigen talenbeleid doen en ook meer bruikbare gegevens verzamelen. Tot nog toe is dat nauwelijks gebeurd. Veel landen gaven aan bijvoorbeeld geen zicht te hebben op

wat er in het primair en voortgezet onderwijs in het buitenland gebeurt.

Het onderzoek van de Taalunie maakt nieuwe samenwerkingsverbanden mogelijk en bracht de deelnemende landen tot het inzicht dat een beleidsvergelijking over de eigen taal- en cultuurgrenzen heen heel nuttig is. De organisaties reageerden positief op het idee om in contact te blijven.

Investerings blijven achter

Investering in het buitenlandse onderwijs van taal en cultuur blijft sterk achter bij die van andere landen. Last but not least: waar bij de vorige editie van deze studie geconcludeerd kon worden dat de Taalunie met relatief weinig geld relatief veel tot stand bracht, moet nu de conclusie simpelweg zijn dat het Nederlandse taalgebied vergeleken met andere landen zeer weinig in het buitenlandse onderwijs van de eigen taal investeert. Dat is ook voelbaar bij de uitvoering van het beleid. De rek is eruit. Bij alle bestaande financieringen moet steeds de kaasschaaf worden gehanteerd. Nieuwe kansen kunnen nauwelijks worden benut. De trend is bovendien tegengesteld aan die in veel andere landen, waar de investeringen juist toenemen. Zie figuur 1.

²⁰ Portugees kan gestudeerd worden als onderdeel van het programma Latijns Amerikastudies in Leiden.

Appendix

Uitnodigingsbrieven van de Taalunie en de ingevulde enquêtes van Duitsland, Hongarije, Nederland, Polen, Portugal, Rusland, Vlaanderen en Zweden.

Deze zijn te downloaden via

<http://taalunieversum.org/publicaties>

Colofon

Talenbeleid in Europa

Hoe ondersteunen andere Europese landen het onderwijs van hun taal en cultuur in het buitenland

Tekst en onderzoek: Annelies de Jonghe

Eindredactie: Maartje Luif en Karlijn Waterman

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photocopy, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

©2019 Nederlandse Taalunie

Telefoon

+ 31 (0)70 – 346 95 48

E-mail

info@taalunie.org

Bezoekadres

Paleisstraat 9

2514 JA Den Haag

Nederland